

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут денної освіти

Форма навчання денна

Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту

Завідувач кафедри

_____ В. СТІЛЕЦЬ

«_____» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Транснаціональні корпорації як рушійні сили процесу економічної глобалізації»

зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини

освітня програма «Міжнародний бізнес»

ступеня бакалавра

Виконавець роботи Варуша Анастасія Романівна

(підпис, дата)

Науковий керівник Пожар Артем Анатолійович

(підпис, дата)

Рецензент Назаренко Станіслав Миколайович

Полтава 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	6
1.1. Економічна глобалізація: зміст, передумови і рушійні сили	6
1.2. Визначення, класифікація та історія розвитку транснаціональних корпорацій.....	16
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2	28
РОЛЬ ТНК У ПРОЦЕСАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	28
2.1. Вплив ТНК на глобалізацію міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності	28
2.2. Роль ТНК в інтеграції країн, що розвиваються, у глобальну економічну систему	39
Висновки до розділу 2	51
РОЗДІЛ 3	54
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ	54
3.1 Моделі вдосконалення діяльності ТНК в умовах цифровізації, сталого розвитку та змін глобального середовища	54
3.2 Сценарії еволюції ТНК і їх взаємодії з національними економіками до 2035 року: ризики та можливості	63
Висновки до розділу 3	73
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	75
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	78

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімким зростанням взаємозалежності національних економік, що зумовлено процесами глобалізації, інтеграції та транснаціоналізації господарської діяльності. Економічна глобалізація стала визначальним чинником формування нової архітектури світового господарства, в якій ключову роль відіграють транснаціональні корпорації (ТНК). Саме ТНК виступають основними рушіями інтернаціоналізації виробництва, інвестиційних потоків, поширення технологічних інновацій та формування глобальних ланцюгів доданої вартості.

У науковій літературі, як вітчизняній (Скавронська І.В., Мадараш О. В. [30], Костицький В. В. [14], Сапа Н. В. [26]), так і зарубіжній (Даннінг Дж.[50], Вернон Р. [105], Борншір Ф. [87]), значна увага приділяється аналізу сутності, класифікації та еволюції транснаціональних корпорацій, а також їхнього впливу на економіку країн перебування. Попри значний науковий доробок, у сучасній літературі залишаються дискусійними питання щодо механізмів впливу ТНК на економічний розвиток країн, особливостей їхньої діяльності в умовах посилення глобалізаційних викликів, а також ролі держави у регулюванні транснаціонального бізнесу. Серед практично вирішених завдань слід відзначити розробку концепцій управління глобальними ланцюгами доданої вартості, впровадження інноваційних моделей розвитку ТНК, формування наднаціональних механізмів регулювання міжнародної економічної діяльності. Водночас актуальними залишаються проблеми нерівномірності розподілу вигід від глобалізації, загострення конкуренції за ресурси, зростання екологічних ризиків та соціальних диспропорцій.

Світові тенденції вирішення зазначених проблем полягають у посиленні міжнародної координації економічної політики, розвитку стійких моделей корпоративного управління, впровадженні принципів сталого розвитку та

корпоративної соціальної відповідальності, а також у пошуку ефективних механізмів адаптації національних економік до глобальних трансформацій.

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю комплексного аналізу діяльності транснаціональних корпорацій як провідних суб'єктів глобальної економіки, виявлення їхнього впливу на економічний розвиток країн, а також розробки рекомендацій щодо підвищення ефективності їхньої взаємодії з національними економічними системами. З огляду на зростання ролі ТНК у світовій економіці та посилення глобальних викликів, дослідження механізмів їхньої діяльності є надзвичайно важливим для формування сучасної економічної політики.

Метою кваліфікаційної роботи є виявлення особливостей функціонування транснаціональних корпорацій в умовах економічної глобалізації, аналізі їх впливу на розвиток національних економік та формуванні рекомендацій щодо підвищення ефективності взаємодії ТНК з державними інститутами.

Основні завдання дослідження:

- дослідити сутність явища економічної глобалізації, її змісту, передумов і рушійних сил;
- вивчити визначення, класифікацію та історію розвитку транснаціональних корпорацій;
- проаналізувати вплив ТНК на глобалізацію міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності;
- оцінити роль ТНК в інтеграції країн, що розвиваються, у глобальну економічну систему;
- визначити моделі вдосконалення діяльності ТНК в умовах цифровізації, сталого розвитку та змін глобального середовища;
- сформулювати сценарії еволюції ТНК і їх взаємодії з національними економіками до 2035 року: ризики та можливості.

Об'єктом дослідження є процеси економічної глобалізації та діяльність транснаціональних корпорацій у сучасній світовій економіці.

Предметом дослідження є механізми функціонування ТНК та їх вплив на процеси економічної глобалізації, національні економіки і трансформацію світового господарства.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використано системний підхід, методи історичного та логічного аналізу, порівняльний аналіз, структурно-функціональний підхід, індукцію та дедукцію, графічний метод для візуалізації класифікаційних та структурних аспектів діяльності ТНК, а також елементи економічного моделювання.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти, статистичні матеріали міжнародних організацій (зокрема ООН, UNCTAD, OECD), наукові праці українських і зарубіжних учених, аналітичні звіти транснаціональних корпорацій, публікації в наукових журналах, електронні ресурси, та аналітичні дані та приклади з практики діяльності окремих ТНК.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов'язане з планом наукових досліджень Полтавського університету економіки і торгівлі за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суверенності» (0113U006220) Внесок автора полягає у деталізації сучасних тенденцій ТНК в умовах економічної глобалізації.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати дослідження оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті» (м. Полтава, 10 квітня, 2025 року).

Публікації: Варуша А., Пожар А. Транснаціональні корпорації як рушійні сили економічної глобалізації. *Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 10 квітня, 2025 року). Полтава, 2025. С. 623 – 625 [3].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Економічна глобалізація: зміст, передумови і рушійні сили

Глобалізація – це об’єктивний соціальний процес, змістом якого є дедалі більший взаємозв’язок та взаємозалежність національних економік, національних політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодія людини й довкілля. Ключовим аспектом глобалізації є розширення світових ринків для товарів, послуг, робочої сили та капіталу [15]. Поняття глобалізація вміщує декілька підсистем (рис.1.1).

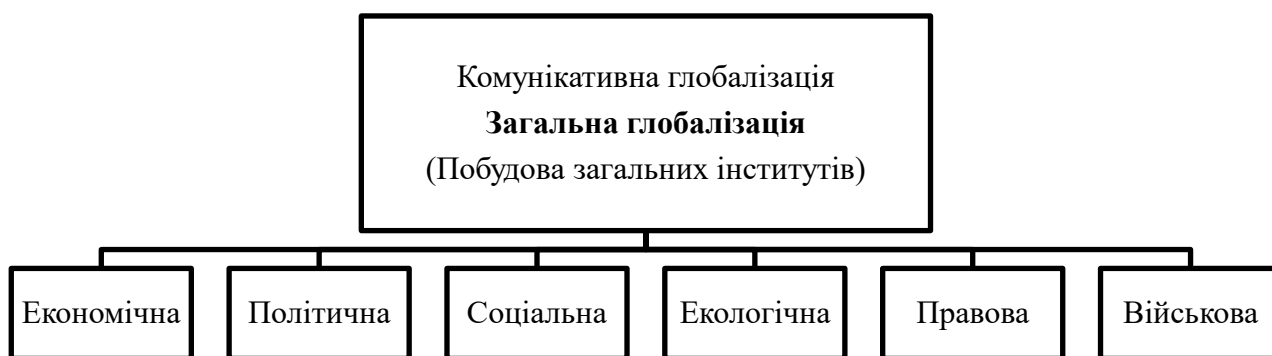

Рис. 1.1 – Складові глобалізаційних процесів

Джерело: [1].

Внаслідок глобалізації відбувається поступове зближення економічних і культурних систем, що веде до посилення інтеграційних процесів і взаємозалежності держав. Чим більше країни та регіони світу переплітаються політично, культурно та економічно, тим більш глобалізованим стає світ.

Глобалізація загалом і економічна глобалізація зокрема включає різні процеси, механізми дії, сфери і форми прояву та наслідків. Оскільки вони

надзвичайно багатоманітні, відтак щодо суті глобалізації немає єдності думок. У сучасній глобалістиці переважає думка, що економічна глобалізація є новою фазою прискорення розвитку світогосподарських зв'язків у кількісному та якісному відношенні.

При цьому розмежовуються поняття «глобалізація господарського життя» і «глобальна економіка»: «глобалізація господарського життя» означає процес, у результаті якого «світова економіка» (як сукупність не пов'язаних між собою різноманітними економічними зв'язками, у т. ч. потоками товарів та капіталів, міграцією робочої сили, обміном технологіями і знаннями тощо) здійснює перехід у новий стан «глобальної економіки» [8].

Крім того, глобального масштабу набувають не лише господарські зв'язки, а й численні економічні проблеми. У науковій економічній літературі дедалі частіше з'являється термін *contagion* (від англ. «зараження») – що означає небезпеку «зараження» економічними негараздами інших країн, зокрема глибокими кризовими явищами, через значну посилену взаємозалежність на світовому рівні.

Отже, результатом економічної глобалізації або глобалізації економіки, господарського життя має стати формування феномену глобальної економіки (ГЕ), яка, за визначенням американського соціолога іспанського походження, фахівця в галузі становлення інформаційного суспільства, професора Каліфорнійського університету в Берклі Мануеля Кастельса, є «економікою, що в реальному часі працює як єдине ціле у світовому масштабі, незалежно від того, стосується це капіталу, менеджменту, праці, технології, інформації чи ринків».

Значна частина дослідників пов'язує економічну глобалізацію передовсім із процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства – СГ (де під СГ розуміється сукупність національних господарств та економічних зв'язків між ними). Вони економічну глобалізацію трактують як перетворення світової економіки з сукупності не пов'язаних між собою системою та потоками товарів та капіталів, рухом робочої сили, обміном технологіями,

кредитно-валютними відносинами, в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно перемішуються капітал, товари, послуги, технології та робоча сила.

Ці процеси доповнюються:

- уніфікацією законодавчих актів, що регулюють МEB;
- формуванням відносно єдиного культурного процесу під впливом стандартизації освіти та взаємодії широких мас населення у міжнародних контактах [7].

Схоже трактування економічної глобалізації подають і експерти МВФ, які розглядають її як динамічний процес всесвітньої інтеграції економік через розвиток міжнародної торгівлі, рух фінансових ресурсів, поширення технологічних інновацій, а також завдяки інформаційним мережам і культурним обмінам. У ході глобалізації та масштабних трансформацій окремі національні господарства поступово об'єднуються у єдину світову економічну систему, де всі складові тісно взаємопов'язані.

Відповідно до цієї концепції, глобальна економіка, як зазначають американські дослідники В. Барнз і Л. Ледебург, автори праці «Нові регіональні економіки» [20] являє собою «глобальну мережу взаємозалежних та економічно інтегрованих економічних систем та їх складових – місцевих регіонів, – де інтенсивність взаємозалежностей між національними системами є не наслідком їх близькості чи подібності, а результатом впливу ринків, ресурсів, переваг собівартості, технологій, глобальної політики та конфліктів, історії тощо.» При цьому процеси глобалізації, тобто глобальні трансформації, не реалізуються стихійно. Водночас формуються наднаціональні механізми управління глобалізацією.

В майже класичному стилі економічну глобалізацію трактує Європейська комісія – як «процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами та послугами і потоків капіталу та технологій». Саме це трактування глобалізації можна вважати класичним, оскільки глобалізація тут розглядається не як новий феномен, а як продовження обставин, які одержали розвиток

впродовж тривалого часу [17].

Як видно, єдиної універсальної дефініції економічної глобалізації не існує. Різні науковці по-різному трактують її суть, акцентуючи увагу на тих чи інших аспектах трансформацій світової економіки. Аналіз наведених та інших підходів, присутніх у сучасній науковій літературі, до розуміння глобалізації економіки як процесу формування глобальної економіки свідчить, що майже кожна з таких концепцій зазнає суттєвої критики з боку опонентів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Критичний аналіз сучасних визначень глобалізації економік

Визначення глобалізації економіки	Аргументи опонентів
1	2
Глобалізація економіки це – процес безпрецедентного зростання обсягів міжнагодних трансакцій у торгівлі, фінансовій та інвестиційній сферах, переміщення інформації, ідей та культурних цінностей, пов’язаних із технологічним обміном.	Визначення глобалізації на основі кількісних характеристик обсягів міжнародних трансакцій не може бути вичерпним, оскільки саме по собі зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій не є якісно новим феноменом і характеризує тривалий історичний процес розвитку міжнародних економічних відносин
Глобалізація економіки – це нова (специфічна) стадія (етап, конкретно-історична форма) процесу інтернаціоналізації або наслідок інтенсифікації дії закону інтернаціоналізації господарських зв’язків різних підсистем світової економіки	Глобалізація як система транскордонних і наддержавних взаємодій не тотожна інтернаціоналізації, основними дійовими особами якої залишаються національні держави; інтернаціоналізація не настільки поширена у сучасному світі, щоб ототожнювати її з глобалізацією, оскільки переважна більшість результатів економічної діяльності провідних держав світу не є об’єктом транскордонних відносин

Продовження табл. 1.1

1	2
Глобалізація економіки – посилення ресурсної, технологічної, фінансової взаємозалежності національних економік на основі стрімкого зростання обсягів та урізноманітнення світогосподарських зв'язків	Визначення, засновані на понятті взаємозалежності, непридатні для розуміння новітніх глобалізаційних процесів, оскільки сучасні світогосподарські зв'язки характеризуються не взаємозалежністю, а деякими її асиметричними виявами
Глобалізація економіки – процес міжнародної інтеграції у сфері фінансів, торгівлі, виробництва, інформатизації та телекомунікації; новий етап у процесі об'єднання та взаємопроникнення національних господарсько-економічних комплексів	Сучасна економіка ще далека від інтегрованої, вона відрізняється поверховою інтеграцією (у сфері обміну), водночас глибинна інтеграція, пов'язана зі сферою виробництва, характерна для найбільш розвинених країн США, Західної Європи та Японії. За цих умов доцільно вести мову про тріадизацію, регіоналізацію, а не глобалізацію економіки

Джерело: [6].

Економічна глобалізація проявляється у глибоких змінах світової економіки, які стимулюють створення спільного економічного простору на глобальному рівні. Це зумовлено активним розширенням міжнародної торгівлі, інтернаціоналізацією виробництва та фінансових ринків, а також поширенням уніфікованої товарної культури, чому значною мірою сприяє глобальна інформаційно-телекомунікаційна мережа, що об'єднує світ у єдину систему.

Відтак, глобалізація економіки – це процес системної трансформації світового господарства, пов'язаної з якісним перетворенням традиційних міжнародних економічних відносин, що набувають загальнопланетарного масштабу.

Метою та водночас результатом цього процесу є формування глобальної

економіки – якісно нової форми й етапу розвитку світового господарства, що поступово трансформується у єдиний глобальний організм. Цей організм базується на гігантській виробничо-збутовій системі, глобалізованій фінансовій інфраструктурі та планетарній інформаційно-комунікаційній мережі [36].

Таким чином, глобалізація постає як результат еволюції людської цивілізації від індустріального до постіндустріального етапу економічного розвитку, що передусь формуванню ноосферно-космічної моделі цивілізації. Економічний вимір цього процесу насамперед визначається джерелами та формами господарського розвитку, а саме:

- масштабним зростанням міжнародної торгівлі та інвестиційних потоків;
- стрімким розширенням фінансового сектору світового господарства;
- активізацією міграційних процесів;
- посиленням глобальної конкуренції;
- зростаючим впливом транснаціонального капіталу.

У підсумку, глобалізацію економіки слід розглядати як новітній, складний, багатовимірний і багаторівневий процес системних якісних змін у світовому господарстві. Цей процес передбачає трансформацію світової економіки в єдиний глобальний організм, який функціонує на поліцентричних інтеграційних засадах, охоплює всі аспекти суспільного життя та характеризується зростаючою взаємозалежністю національних економік, глобалізацією технологій, капіталу й інфраструктурних мереж [27]. Глобалізація світової економіки є складним і багатовимірним процесом, що має об'єктивний характер і зумовлений сукупністю чинників, які охоплюють різні сфери суспільного розвитку. Основи для глобалізації закладалися протягом багатьох років, поступово готуючи умови для виникнення спільного світового економічного простору [57]. Їх доцільно розглядати за основними напрямками: науково-технічними, технологічними, інформаційними, економічними, політичними, соціальними, культурними та екологічними (рис. 1.2).

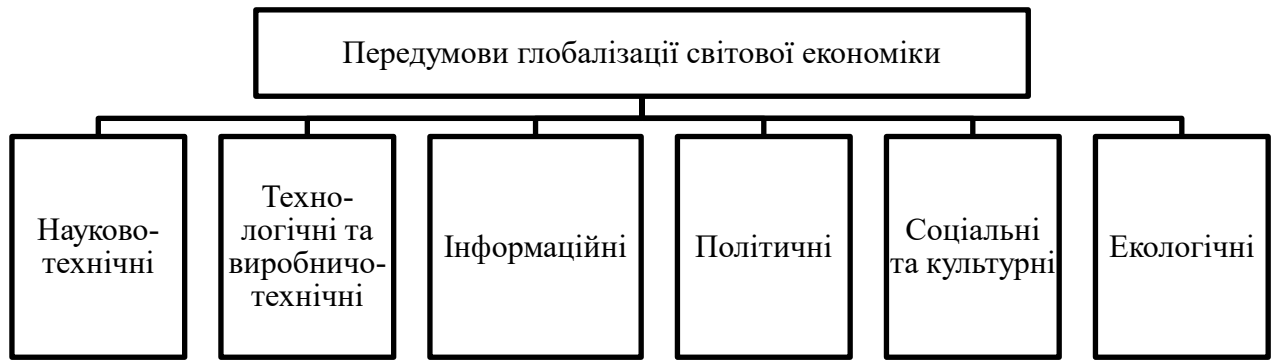

Рисунок 1.2 – Передумови глобалізації світової економіки

Джерело: складено автором на основі даних [6].

Однією з ключових передумов глобалізації стали досягнення науково-технічного прогресу. Активне впровадження інновацій у виробничі процеси, розвиток комп'ютерних технологій, автоматизації, телекомунікаційних систем і Інтернету забезпечили швидкий обмін знаннями, інформацією та інтелектуальними ресурсами на глобальному рівні. Інновації поступово перетворилися на основний рушій економічного зростання, а науковий обмін сприяв формуванню глобальної мережі знань.

Технологічні та виробничо-технічні передумови проявилися у значному зростанні масштабів виробництва, переході до високотехнологічних і наукомістких галузей, формуванні міжкорпоративного поділу праці у світовому масштабі. Важливу роль відіграє деконцентрація виробничих потужностей, створення територіально-виробничих комплексів транснаціональними корпораціями, а також розвиток сучасних транспортних і телекомунікаційних засобів, які забезпечують оперативне переміщення товарів, послуг, ресурсів та ідей.

Інформаційні передумови глобалізації полягають у зростанні швидкості обміну економічною, фінансовою та технічною інформацією. Радикальні зміни у засобах комунікації й ділового спілкування стали можливими завдяки створенню глобальної інформаційно-телекомунікаційної інфраструктури. Це, у свою чергу, призвело до суттєвого зниження витрат на зберігання, обробку та

використання інформації, що сприяло підвищенню ефективності управління економічними процесами [31].

Економічні чинники глобалізації включають посилення інтернаціоналізації та транснаціоналізації економіки, концентрацію і централізацію капіталу, формування організаційних структур із глобальною сферою діяльності. Відбувається лібералізація торгівлі товарами, послугами, інтелектуальною власністю, уніфікація правил регулювання фінансових і банківських операцій, що сприяє створенню єдиного світового ринкового простору [18].

Політичні передумови пов'язані зі зменшенням жорсткості державних кордонів, крахом командно-адміністративної системи та утвердженням ринкової моделі господарювання у глобальному масштабі. Значну роль відіграє створення регіональних інтеграційних об'єднань, що сприяють зростанню свободи руху товарів, капіталів, послуг, інвестицій та робочої сили, а також подоланню політичних суперечностей між країнами [2]. Соціальні та культурні передумови глобалізації проявляються у послабленні традиційних соціальних бар'єрів і звичаєвих обмежень, інтенсифікації соціальних зв'язків на міжнаціональному рівні, підвищенні мобільності населення та зростанні масштабів міжнародної міграції. Важливим чинником є формування глобального уявлення про ринкову економіку як універсальну модель розвитку, а також поширення глобалізованих форм медіа, мистецтва, освіти, розвиток дистанційного навчання та зниження контролю держав над відтворенням людського капіталу [16]. Окремо слід виділити екологічні передумови, які полягають в усвідомленні спільності екологічних проблем на глобальному рівні. Необхідність координації міжнародних зусиль для вирішення таких викликів, як зміна клімату, виснаження природних ресурсів, деградація довкілля, стимулює держави до співпраці та формування глобальних механізмів екологічної безпеки.

Глобалізація світової економіки стала можливою завдяки комплексній взаємодії науково-технічних, технологічних, інформаційних, економічних,

політичних, соціальних, культурних та екологічних передумов. Саме їх синергія забезпечила формування сучасного глобального економічного простору, в якому національні економіки, суспільства та культури набувають все більшої взаємозалежності та взаємопроникнення.

Економічна глобалізація є складним багатовимірним процесом, що розгортається під впливом низки ключових рушійних сил. Саме вони визначають динаміку, масштаби та напрями інтеграції національних економік у глобальний економічний простір [24]. До основних рушійних сил економічної глобалізації належать:

1. Демографічний фактор. Чисельність та структура населення країни визначають її забезпеченість факторами виробництва, зокрема робочою силою. Країни з великою кількістю працездатного населення, але обмеженим капіталом, мають конкурентні переваги у виробництві трудомісткої продукції. Це впливає на міжнародний поділ праці, спеціалізацію країн та їхню участь у глобальних виробничих ланцюгах [28].

2. Технологічний прогрес. Стрімкий розвиток технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, призвів до значного зниження витрат на транспорт і зв'язок. Саме це зробило можливими такі явища, як аутсорсинг, міжнародна кооперація виробництва, формування глобальних ланцюгів створення вартості. Технологічні інновації стимулюють інтеграцію ринків і сприяють поширенню нових продуктів, послуг та бізнес-моделей у світовому масштабі.

3. Політичні рішення. Глобалізація є результатом цілеспрямованої політики лібералізації торгівлі, дерегуляції ринків, усунення бар'єрів для руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Саме політичні та інституційні рамки визначають можливості транскордонної економічної діяльності, а також масштаби інтеграції національних економік у світову господарську систему [22].

4. Лібералізація торгівлі та міжнародних зв'язків. Зниження тарифних і нетарифних бар'єрів, укладання багатосторонніх торговельних угод, розвиток

міжнародних організацій (наприклад, СОТ) створюють сприятливі умови для розширення світової торгівлі, руху капіталу, технологій і робочої сили [19].

5. Накопичення та концентрація капіталу. Колосальне накопичення капіталу окремими компаніями та країнами, його трансформація у транснаціональний капітал, а також домінування транснаціональних корпорацій у світовому економічному просторі є важливими рушіями глобалізації. Це сприяє концентрації багатства, посиленню соціальних і економічних контрастів, але водночас забезпечує масштабні інвестиції у нові технології та інфраструктуру.

Отже, економічна глобалізація є складним багатогранним соціально-економічним процесом, що проявляється у зростаючій взаємозалежності національних економік, політичних і соціальних систем, а також у посиленні інтеграції ринків товарів, послуг, капіталу, технологій та інформації на глобальному рівні.

Основними передумовами економічної глобалізації виступають науково-технічний прогрес, розвиток інформаційних технологій, лібералізація торгівлі, політичні та соціокультурні зміни, а також екологічні фактори. Рушійними силами глобалізації є демографічні зміни, технологічний прогрес, політичні рішення щодо лібералізації ринків, концентрація капіталу та активізація міжнародної конкуренції. Глобалізація сприяє формуванню єдиного світового економічного простору, що веде до зростання масштабів міжнародної торгівлі, руху інвестицій, фінансових потоків і міграційних процесів, а також посилює вплив транснаціональних корпорацій. Водночас економічна глобалізація супроводжується як позитивними ефектами, серед яких зростання ефективності, інноваційність, розширення ринків, так і викликами, зокрема посиленням нерівності, ризиками втрати економічного суверенітету та екологічними загрозами. Таким чином, економічна глобалізація є визначальним чинником сучасного розвитку світової економіки, формуючи нові можливості та виклики для національних господарств у контексті посилення інтеграційних процесів і трансформації економічних систем.

1.2. Визначення, класифікація та історія розвитку транснаціональних корпорацій

Згідно з теорією залежності, транснаціональні корпорації мають велике значення в теорії світової системи. ТНК розглядаються як найсильніший агент світової системи, який сприяє ієрархічному порядку в світовому розподілі праці, а отже, підтримує капіталістичний світовий порядок.

ТНК є центральними інститутами світової економіки, які спричиняють інтерналізацію економічних відносин, що раніше вважалися міжнародними. Вони утворюють нову організаційну форму світової економіки [36]. Зважаючи на те, що ТНК є основною формою концентрації і централізації капіталу в процесі глобалізації світової економіки, більшість визначень терміну «транснаціональна корпорація» формувалися представниками економічної науки і мали економічний зміст, адже саме вони найповніше і найчіткіше дослідили діяльність ТНК і виокремили їх основні ознаки.

Існує декілька визначень транснаціональних корпорацій. Загальноприйняте визначення таке:

Міжнародне або транснаціональне підприємство – це підприємство, яке здійснює прямі іноземні інвестиції (ПІІ) і володіє або контролює діяльність із додаванням вартості у більш ніж одній країні [50]. Інші визначення більш конкретні і вимагають, щоб певна частка доходів була отримана в інших країнах, а не в країні походження, або щоб частка інвестицій була розподілена в мінімальній кількості іноземних країн, або щоб дочірні підприємства, якими володіє чи керує компанія, мали певні розміри й кількість, щоб компанію можна було назвати транснаціональною або багатонаціональною [50; 107].

Швейцарський соціолог Фолькер Борншір та американський соціолог Крістофер Чейз-Данн надають таке визначення ТНК:

1. Вони є комерційними фірмами, що виробляють товари або послуги з метою отримання прибутку.

2. Це організаційні одиниці з єдиним розподілом праці, що знаходяться під ефективним контролем централізованої ієрархії.

3. Їх організаційні підрозділи розташовані та функціонують у різних країнах.

4. Ці корпорації є провідними фірмами в країнах, де вони працюють [36; 37].

ТНК зазвичай беруть участь у багатьох видах економічної діяльності за межами національних кордонів, у той час як значна частина транскордонних ринків є інтерналізованою, тобто товари та послуги обробляються всередині компанії. Це відрізняє ТНК від інших транснаціональних інституцій, таких як великі неурядові організації (НУО) або міжнародні організації. Основна частина транснаціональних корпорацій контролюється структурами, що мають національну приналежність, але належать до міжнародних, і, як зазначено в пункті 2 визначення Борншір і Чейз-Данн, цей контроль базується на ієрархічному порядку та централізованій. Критики ТНК вважають, що корпорації відіграють головну економічну та політичну роль у країнах, в яких вони працюють. Пункт 4 у визначенні Борншірі Чейз-Данн зосереджується на цій специфічній характеристиці ТНК [36;72].

Визначення, прийняте Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), включає конкретну вимогу щодо частки активів, що контролюються материнським підприємством. Транснаціональні корпорації – це підприємства, що включають материнські підприємства та їх закордонні філії. Материнська компанія визначається як підприємство, яке контролює активи інших суб'єктів у країнах, що відрізняються від країни його походження, зазвичай шляхом володіння певною часткою статутного капіталу. Частка статутного капіталу у 10% або більше звичайних акцій чи голосів для юридичної особи або її еквівалент для неюридичної особи, зазвичай, розглядається як поріг для контролю активів [115].

Виділяють ряд критеріїв, у відповідності до яких компанію відносять до транснаціональних (за визначенням ООН) є наступні (рис. 1.3):

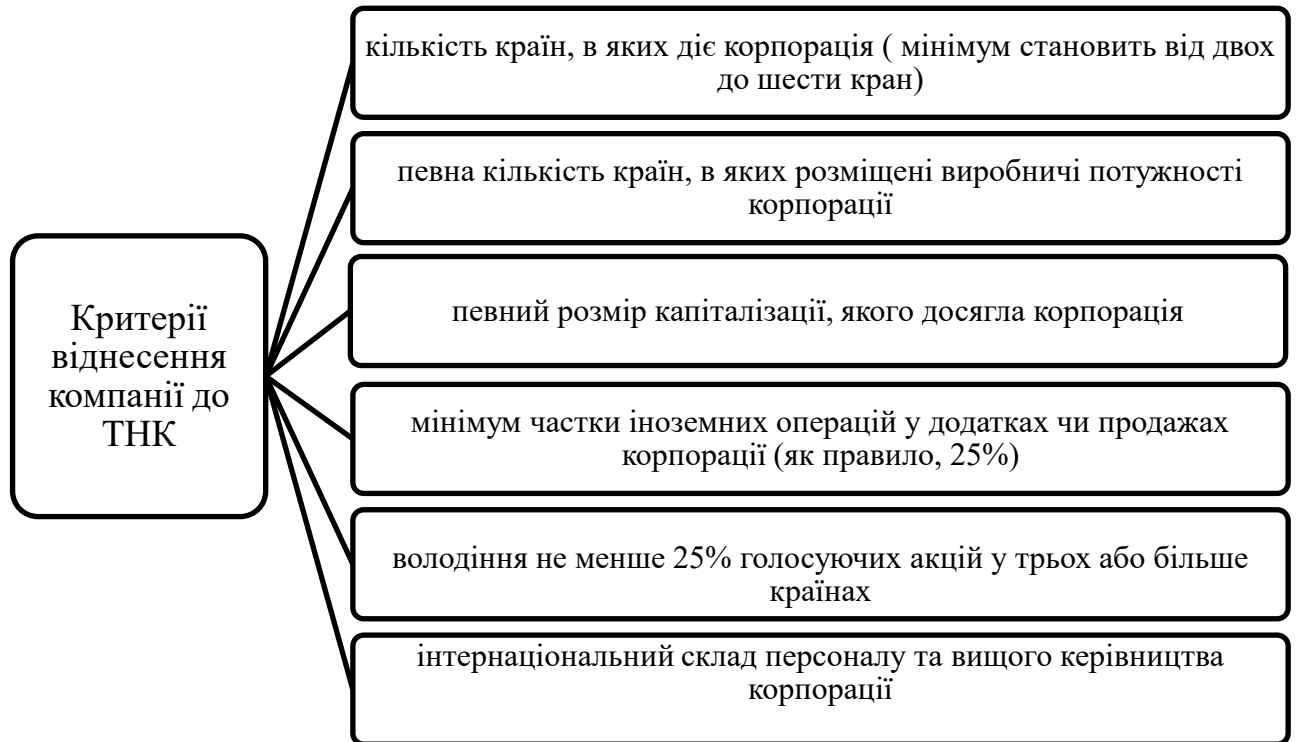

Рисунок 1.3 – Критерії віднесення компанії до ТНК

Джерело: [30].

Савіца Дмитрієска виділяла три групи міжнародних корпорацій: транснаціональні корпорації, багатонаціональні корпорації і міжнародні корпоративні союзи. До ТНК вона віднесла величезні компанії з мононаціональним акціонерним капіталом і контролем над діяльністю всієї корпорації, а до багатонаціональних – об'єднання національних компаній двох чи більше країн на виробничій і науково-технічній основі, які належать власникам цих країн. Міжнародні корпоративні союзи – це спеціальні об'єднання промислових, банківських та інших концернів, які створюються для вирішення великих економічних завдань і які функціонують в організаційній формі консорціумів [9].

Представник науки міжнародного публічного права Хосе Луїс Веласко Кальдерон, так само як і Савіца Дмитрієска, вважав терміни «багатонаціональна компанія» та «транснаціональна компанія» ідентичними. В австрійській

літературі з міжнародного публічного права як синоніми використовують «транснаціональні підприємства» (transnationalen unternehmen), «мультис» (multis) та «транснаціональні корпорації» (transnational corporations).

На думку американського економіста Р. Вернона, ТНК – це материнська компанія, яка контролює значну групу інших компаній різної національності. Усі компанії цієї групи використовують єдине джерело фінансів і кадрів. Закордонні продажі групи мають досягати не менше 100 млн дол. щороку. Групи повинні мати свої філіали більше, ніж в одній-двох країнах [105]. Формування транснаціональних корпорацій стало результатом об'єктивних процесів глобалізації виробництва та міжнародного товарообігу. Їхній розвиток зумовлений факторами, що сприяють максимізації вигоди (економічної, виробничої, політичної, екологічної тощо) від міжнародного поділу праці та залучення ресурсів різних країн [48].

Перші ТНК у сучасному розумінні виникли наприкінці XIX століття, а їхній активний розвиток припав на 1950–1970-ті роки XX століття. Вони функціонували як економічні суб'єкти в межах національних правових систем, трансформуючи ринки багатьох країн. Саме існування ТНК привело до необхідності введення понять «країна базування» (home country) та «приймаюча країна» або «країна перебування» (host country) [49]. Серед ключових чинників, що сприяли появі ТНК, можна виділити такі:

- забезпечення умов для перенесення технологій, а також виробничого, управлінського та маркетингового досвіду за кордон;
- підвищення ефективності та конкурентоспроможності компаній шляхом доступу до ресурсів інших країн;
- територіальна близькість іноземних філій до кінцевих споживачів;
- можливість отримання актуальної інформації щодо перспектив розвитку ринків приймаючих країн;
- використання особливостей державної, податкової, соціальної та екологічної політики різних країн на власну користь;
- отримання вигоди від валютних коливань;

- продовження життєвого циклу продукції та технологій за рахунок освоєння нових ринків;
- подолання ринкових бар'єрів шляхом прямих іноземних інвестицій [71].

На сучасному етапі транснаціональні корпорації є основною формою застосування міжнародного капіталу. Вони представляють собою мережу взаємопов'язаних підприємств, штаб-квартира яких розташована в країні базування, а філії – в інших державах [89]. На відміну від традиційних національних компаній, ТНК переносять не тільки товари, а й процеси інвестування, інтегруючи їх із закордонними трудовими ресурсами у межах міжнародного виробництва, кооперації та спеціалізації.

Пряме іноземне інвестування є процесом поступового розширення підприємницької діяльності компанії за межами країни її базування. ТНК здебільшого отримують вигоду від таких інвестицій, оскільки рішення про перенесення виробництва за кордон зазвичай ухвалюється з метою збільшення прибутку, що є складовою доходів компанії [87].

Ключовим мотивом здійснення ПІІ є прагнення керівництва ТНК до максимізації цільової функції, яка включає реалізацію комплексу конкретних виробничо-комерційних цілей. Досягнення цих цілей можливе лише у міжнародному середовищі, де компанія може використовувати конкурентні переваги та отримувати доступ до нових ринків [86].

Однак із виходом на міжнародний рівень ТНК стикається з низкою проблем, які раніше не виникали у рамках національної діяльності. Такі виклики не є типовими для місцевих компаній, що працюють на внутрішньому ринку. Закордонні підрозділи ТНК опиняються у ситуації невизначеності щодо порядку ведення бізнесу, враховуючи специфіку законодавства та економічного середовища країни перебування [79].

Нерівність становища є фактором, який визначає доцільність чи недоцільність перенесення діяльності за кордон.

По-перше, відсутність на початковому етапі діяльності достатніх зв'язків

із місцевою бізнес-спільнотою, а також нестача знань щодо особливостей підприємницького середовища та державних процедур.

По-друге, підвищені ризики, зокрема валютні ризики, ймовірність експропріації бізнесу або інші втручання уряду країни перебування.

По-третє, додаткові витрати на підтримку діяльності закордонних підрозділів, зокрема витрати на комунікацію та логістику, які не характерні для національних підприємств.

По-четверте, культурні, мовні та традиційні відмінності між країнами, що можуть ускладнювати адаптацію компанії та її персоналу.

По-п'яте, необхідність відряджень управлінського та технічного персоналу за кордон, що супроводжується додатковими фінансовими витратами, оскільки підвищена заробітна плата може бути єдиним стимулом для таких поїздок.

Для оцінки рівня міжнародної активності ТНК Координаційний центр ООН з торгівлі та розвитку розробив індекс транснаціоналізації (TNI – transnationality index). Цей показник дозволяє визначити ступінь залученості компанії у міжнародні виробничо-торговельні процеси. Він розраховується як середнє значення трьох показників: частка закордонних активів у загальних активах, частка закордонних продажів у загальному обсязі продажів та частка працівників за кордоном у загальній чисельності персоналу компанії [104].

На сучасному етапі досі відсутній універсальний міждержавний нормативно-правовий акт, який би регулював діяльність ТНК. Існуючим міжнародно-правовим актам з цієї тематики властивий регіональний характер, позбавлений імперативу, тобто діяльність ТНК регулюється різними нормативними актами, які можуть підлягати змінам з огляду на регіональну специфіку (рис. 1.4). Це створює правову фрагментарність, яку ТНК можуть використовувати для уникнення податків, екологічних та трудових зобов'язань, що підкреслює потребу у єдиних міжнародних стандартах для забезпечення балансу між інтересами бізнесу та правами держав і громадян.

Рисунок 1.4 – Міжнародно-правові акти регулювання діяльності ТНК
Джерело: [5].

Міжнародні корпорації пройшли довгий шлях еволюції. Перші попередники ТНК з'явилися ще в XVI–XVII століттях, коли розпочалась колонізація Нового Світу. Основні ідеї та практика ТНК відображені в документах, що описують діяльність Ганзейського союзу, створеного в 1367 році містами, розташованими на узбережжях Балтійського та Північного морів, а також Ост-Індських компаній, серед яких найбільшими були французька Ост-Індська компанія (заснована у 1664 році) та англійська Ост-Індська компанія (заснована у 1600 році).

У XVIII столітті в нових галузях економіки почали виникати централізовані мануфактури, серед яких найрозвиненішими були підприємства з виробництва цукру, сукна та шовку у Великобританії та Нідерландах.

Промисловий переворот XVIII–XIX століть вивів Великобританію на рівень найбільш розвинених країн і перетворив її на так звану «фабрику світу», сприяючи формуванню нової галузевої структури економіки та утворенню монополій. Згодом подібні процеси охопили й інші країни [14]. Проте особливо інтенсивно концентрація капіталу у сфері виробництва, торгівлі та банківсько-кредитної діяльності, яка стимулювала утворення ТНК, розвивалася з кінця XIX ст. [13]. I етап (кінець XIX – початок XX століття) відзначався виникненням міжнародних корпорацій, що здійснювали транснаціональну

діяльність, пов'язану з інтересами промислових монополій та метрополій. Ці корпорації залучали сировинні ресурси з колоній, перетворюючи відносини з суто політичних на економіко-політичні. Вони об'єднували численні країни та сприяли створенню світової капіталістичної економіки, значно збільшуючи інформаційну та комунікаційну залежність від країн базування.

Наприкінці 1890-х років великі американські компанії, такі як «Singer Sewing Machines», «American Bell», «General Electric» і «Standard Oil», мали значні інвестиції за кордоном. Одночасно з'явилися цукрові трести, які стали специфічною формою американських монополій у вигляді самостійних компаній або груп акціонерних товариств. Вони здійснювали єдину технічну та економічну політику, зосереджуючи фінансові ресурси на найбільш перспективних напрямках розвитку. З часом ця форма монополій трансформувалась: замість трестів почали утворюватися концерни, якими управляли через холдингові компанії.

Високий рівень концентрації капіталу наприкінці XIX – на початку XX століття сприяв його транснаціоналізації. Це стало логічним етапом у розвитку капіталістичних відносин. Саме в цей період виникають відомі транснаціональні корпорації, зокрема американські «General Motors», «IBM», «Eastman Kodak»; німецькі «Bayer», «Mannesmann», «Bosch», «Henkel»; швейцарська «Nestlé» та інші.

II етап (період між двома світовими війнами) характеризується підготовкою до Другої світової війни, що відбувалася переважно наприкінці цього періоду. Зростання державних витрат на військові цілі визначило розвиток міжнародних корпорацій у вигляді військово-промислових транснаціональних компаній, що спеціалізувалися на виробництві озброєння, боєприпасів і військової амуніції. Ці компанії зберегли свій виробничий потенціал і функціонують і досі.

На III етапі (50-ті роки XX століття) активно розвиваються міжнародні компанії інтегруючого типу, які поєднують капітал різного походження (багатонаціональні компанії, що переважно характерні для країн Західної

Європи) та різні сфери діяльності. Інтеграція виробництва в 60-х роках ХХ століття здійснювалася як по горизонталі, так і по вертикалі. Тоді формуються світові ринки сировини та промислових товарів. Освоєння ринків розвинених країн та виробництво товарів масового споживання для споживачів з високим доходом у промислово розвинених країнах, а також перенесення «брудних» і трудомістких виробництв до країн, що розвиваються, стали стратегічними цілями міжнародних корпорацій.

У цей період функціонували ТНК, що займалися бізнесом переважно через свої підрозділи в різних країнах, здійснюючи свою діяльність автономно, з урахуванням особливостей національних ринків.

На IV етапі (60-ті та 70-ті роки ХХ століття) міжнародні корпорації все більше орієнтуються на зовнішньоекономічну діяльність, яка стає основним джерелом їхнього прибутку. Це досягалося завдяки використанню досягнень науково-технічної революції, перевагам міждержавної кооперації у виробництві та підтримці урядів країн базування. У цей період закордонні підрозділи міжнародних корпорацій працювали за єдиними стандартами та правилами, спільно з материнською компанією у виробничій та збутовій сфері, а також дотримувалися схожого стилю менеджменту. Таке управління допомагало подолати негативне ставлення до корпорацій у країнах перебування [4].

У цей період як транснаціональні функціонували такі компанії: японські «Toyota», «Matsushita», «Toshiba», «Mitsubishi», «Kobe Steel», «Sharp»; британські «Ranks Hovis McDougall», «BOC»; німецька «Volkswagen»; французькі «Renault», «L'Oréal» тощо. Наприкінці ХХ ст. прибутковість міжнародних корпорацій досягла надзвичайно високого рівня [23]. Особливості сучасного етапу розвитку ТНК проявляються не лише в загостренні конкуренції між ними, а й у виникненні взаємних відносин співпраці, що отримали назву стратегічних альянсів.

На сьогодні роль ТНК у світовій економіці настільки велика, що багато науковців вважають їх відповідальними за негативні наслідки глобалізації та загострення глобальних проблем.

Таким чином, транснаціональні корпорації відіграють ключову роль у формуванні сучасної світової економіки, виступаючи основними агентами глобалізації та інтеграції національних ринків. У процесі історичного розвитку ТНК пройшли шлях від перших міжнародних торговельних компаній до потужних багатогалузевих структур, які здійснюють діяльність у багатьох країнах світу. Визначення та класифікація ТНК залишаються предметом наукових дискусій, однак загальновизнаними є їхні головні риси: наявність дочірніх підприємств за межами країни базування, централізоване управління, а також здатність впливати на економічні процеси у глобальному масштабі.

Історичний аналіз показує, що розвиток ТНК був тісно пов'язаний із процесами індустріалізації, науково-технічного прогресу, зростанням міжнародної торгівлі та капіталу. Особливо інтенсивно ТНК почали розвиватися у другій половині XX століття, коли відбулася трансформація виробничих і організаційних структур, а також посилилася конкуренція за доступ до ресурсів і ринків збуту. Водночас діяльність ТНК сприяє поширенню інновацій, підвищенню ефективності виробництва, але й загострює глобальні проблеми, зокрема соціально-економічну нерівність та екологічні виклики.

Транснаціональні корпорації є невід'ємною складовою сучасної економічної системи, впливаючи як на розвиток окремих країн, так і на світову економіку в цілому. Їхня діяльність визначає основні тенденції глобалізації, а також формує нові виклики та перспективи для подальших наукових досліджень і практичної політики.

Висновки до розділу 1

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується безпрецедентним посиленням процесів глобалізації, що призводить до поступового об'єднання історично відособлених і різних економік у єдине

ринкове господарство. У результаті цього формується нова економічна система, в якій бар'єри для міжнародної інвестиційної, виробничої та торговельної діяльності або цілком відсутні, або зведені до мінімуму, що забезпечує вільний рух капіталу, технологій, робочої сили та інформації між країнами.

Головною рушійною силою цих трансформацій виступають транснаціональні корпорації, які завдяки прямим закордонним інвестиціям і розгалуженій мережі дочірніх підприємств у різних країнах світу суттєво впливають на розвиток міжнародних економічних відносин, конкурентоспроможність національних економік і динаміку глобальних ринків. Діяльність ТНК сприяє поширенню досягнень науково-технічного прогресу, впровадженню інноваційних технологій, підвищенню продуктивності праці, створенню нових робочих місць та зростанню податкових надходжень до бюджетів приймаючих країн.

Крім того, ТНК стимулюють розвиток внутрішньорегіональної торгівлі, сприяють підвищенню кваліфікації робочої сили та посилюють інтеграцію національних економік у світове господарство.

Водночас посилення ролі ТНК супроводжується низкою викликів і ризиків для приймаючих країн. Серед основних негативних наслідків їхньої діяльності виділяють витіснення національних виробників, експансію у стратегічно важливі сектори економіки, можливий вплив прибутків за кордон, посилення соціально-економічної нерівності, втрату економічного суверенітету, а також екологічні загрози через розміщення шкідливих виробництв. Особливої уваги потребує питання адаптації національних економік до нових умов конкуренції та необхідність формування власних потужних ТНК, здатних захищати інтереси країни на глобальному ринку.

Історичний розвиток ТНК свідчить про їхню здатність трансформуватися відповідно до змін у світовій економіці, від видобутку сировини у колоніальних країнах до високотехнологічного виробництва й надання інноваційних послуг. Сьогодні ТНК визначають основні тенденції розвитку світових ринків, формують нові правила у міжнародній торгівлі, фінансах і виробництві, а також

впливають на політичні процеси та прийняття рішень на глобальному рівні.

Таким чином, економічна глобалізація та діяльність транснаціональних корпорацій є визначальними чинниками трансформації сучасної світової економіки. Вони створюють нові можливості для економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності, залучення інвестицій і впровадження інновацій, але водночас породжують значні виклики, пов'язані з нерівномірністю розподілу доходів, ризиками втрати контролю над стратегічними галузями, соціальними та екологічними проблемами. У цих умовах особливої актуальності набуває розробка ефективних механізмів державного регулювання, спрямованих на максимізацію позитивних ефектів глобалізації та зниження її негативного впливу на економіку і суспільство.

РОЗДІЛ 2

РОЛЬ ТНК У ПРОЦЕСАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Вплив ТНК на глобалізацію міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності

Транснаціональні корпорації сьогодні є рушіями глобалізації, визначаючи основні тенденції розвитку міжнародної торгівлі, інвестицій та логістики. Їхня діяльність формує сучасну структуру світових ринків, сприяє поширенню інноваційних технологій та інтеграції національних економік у глобальну систему. Вивчення впливу ТНК дозволяє не лише оцінити їхню роль у формуванні глобальних ланцюгів доданої вартості, а й визначити ключові виклики та перспективи для різних країн і регіонів.

Переходячи до аналізу, важливо розглянути, як саме ТНК впливають на міжнародні торговельні та інвестиційні потоки, а також які стандарти та практики вони встановлюють на світових ринках.

Транснаціональні корпорації стали ключовою рушійною силою глобалізації міжнародної торгівлі, насамперед завдяки створенню глобальних ланцюгів створення вартості (ГЛСВ). Нині близько 70% світової міжнародної торгівлі здійснюється через ці складні мережі, де товари та послуги перетинають кордони кілька разів до потрапляння до кінцевого споживача. За даними Світової організації торгівлі, внутрішньокорпоративна торгівля між підрозділами чи дочірніми компаніями однієї ТНК нині складає 30–40% світової торгівлі товарами, що яскраво ілюструє домінування корпоративних мереж у сучасних торговельних потоках [96].

Це явище чітко простежується в актуальній статистиці зовнішньої торгівлі. Світова торгівля досягла рекордних 33 трлн дол. США у 2024 році, що на 3,7% більше, ніж у попередньому році (рис. 2.1) [67].

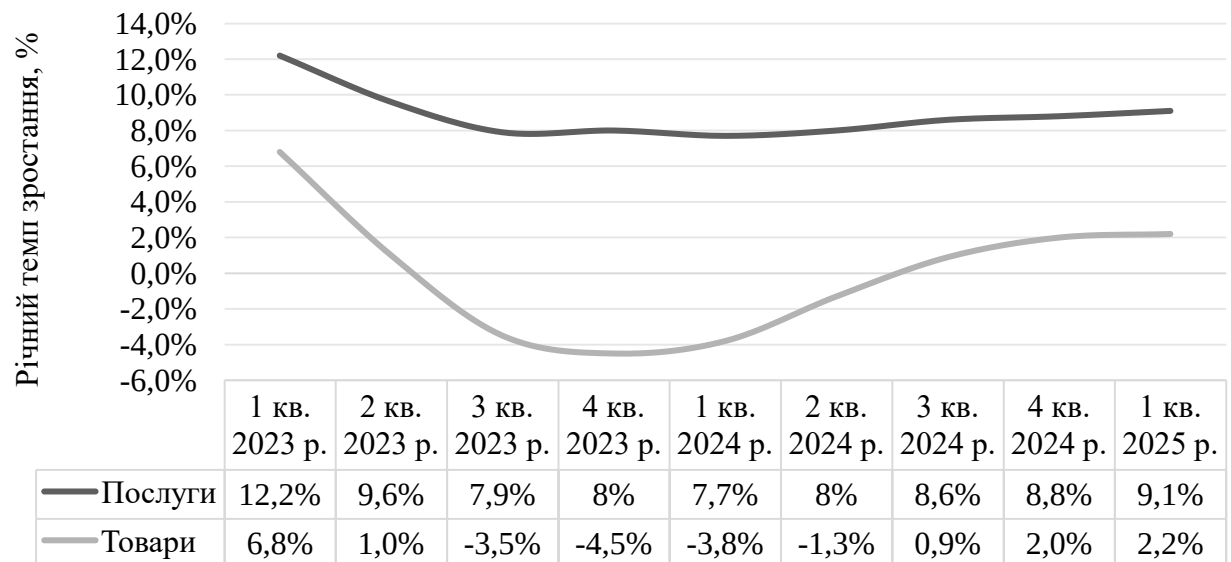

Рисунок 2.1 – Щорічне зростання вартості торгівлі товарами та послугами, 2023–2025 рр.

Джерело: [67].

Значна частина цього зростання була зумовлена економічним піднесенням країн, що розвиваються, а також швидким розширенням торгівлі послугами. У 2024 році торгівля послугами зросла на 9% (на 700 млрд дол. США), забезпечивши майже 60% річного приросту, тоді як торгівля товарами збільшилася лише на 2% (на 500 млрд дол. США). Частка проміжних товарів у світовому експорті досягла 52% у 2024 році проти 48% десятиліттям раніше.

Однак, окрім позитивних тенденцій, діяльність ТНК супроводжується і певними викликами, зокрема фрагментацією глобальних ланцюгів доданої вартості. ТНК активно фрагментують свої виробничі процеси на міжнародному рівні, розміщуючи різні етапи ланцюга створення вартості там, де це найбільш вигідно. У ЄС рівень інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості, тобто частка продукції, виробленої з використанням імпортованих компонентів чи призначеної для подальшого експорту після обробки, зріс із 50% валового експорту у 2010 році до 54% у 2023-му. Особливо помітною стала роль послуг – їхня частка в загальній участі ЄС у глобальних ланцюгах створення вартості за цей період подвоїлася, досягнувши приблизно третини всієї залученої доданої вартості (рис.2.2) [70].

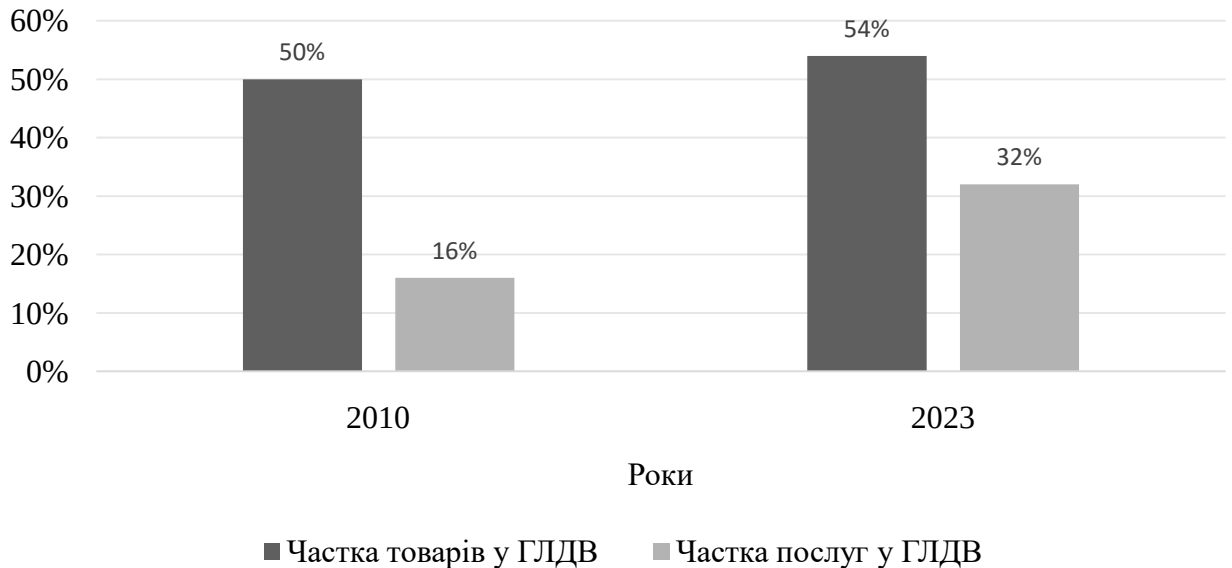

Рисунок 2.2 – Динаміка інтеграції ЄС у глобальні ланцюги доданої вартості, 2010–2023 рр.

Джерело: [70].

У 2024 році лише 100 найбільших транснаціональних корпорацій світу володіли понад 9 трлн дол. США іноземних активів і працювали понад 16 мільйонів людей у 200 000 іноземних філіях [111]. Великі корпорації, такі як Apple та Toyota, є прикладом цієї тенденції, причому ланцюг поставок Apple включає понад 200 прямих постачальників у 43 країнах, а Toyota має відносини з більш ніж 400 постачальниками по всьому світу [45].

Велика частка світової торгівлі відбувається в межах корпоративних мереж, у США внутрішньокорпоративна торгівля становить майже 50% імпорту та 30% експорту країни. Водночас у ЄС близько 60% обсягів торгівлі припадає на внутрішньоєвропейські обміни між країнами-членами, що свідчить про високу ступінь інтеграції регіонального ринку [38]. Середня кількість унікальних постачальників на одну транснаціональну корпорацію у світі зростає з 80 у 2020 році до 116 у 2024 році. Водночас понад 55% багатонаціональних корпорацій у 2024 році повідомили, що диверсифікували свої ланцюги постачання у кількох регіонах, що відображає зміну попередніх стратегій на користь ніршорингу та френдшорингу.

Міжнародна фрагментація виробництва вплинула як на розвинені країни, так і на країни, що розвиваються. У 2024 році Східна та Південна Азія продемонстрували зростання зовнішньої торгівлі на рівні 4%. Експорт електронних компонентів з В'єтнаму зріс на 8%. Середній автомобіль, зібраний у Європі, нині містить деталі з понад 30 країн, що ілюструє глибину міжнародної інтеграції [101].

Проте розширення GVC принесло і нові виклики. За опитуванням BCG 2024 року, 77% світових компаній повідомили про щонайменше одне серйозне порушення в ланцюгах постачань, серед основних проблем – геополітична напруга, зміни регулювання та дефіцит кадрів. Кількість нових торговельних обмежень у світі зросла на 25% у 2024 році, оскільки країни реагували на економічний і політичний тиск новими тарифами та бар'єрами.

Сталий розвиток також стає важливим фактором для ТНК та їхніх ланцюгів створення вартості. Близько третини ТНК вже впровадили заходи зі зменшення викидів парникових газів у своїх ланцюгах постачань, а 77% планують досягти нульового рівня викидів до 2050 року.

Поряд із цим, важливою сферою діяльності ТНК є уніфікація стандартів продукції та гармонізація торговельних практик. Транснаціональні корпорації відіграють ключову роль у просуванні стандартизації продуктів і торгових практик, використовуючи свою глобальну присутність для впровадження єдиних технологічних, санітарних та етичних стандартів на різних ринках. Станом на 2025 рік вплив ТНК яскраво проявляється у домінуванні найбільших світових компаній: лише на Сполучені Штати припадає 58 зі 100 провідних глобальних корпорацій, що становить 73% сукупної вартості Топ-100, або 31,1 трлн дол. США ринкової капіталізації. За США йде Китай, у якого 11 компаній у Топ-100 та вражаюче річне зростання ринкової капіталізації на 53%, що дозволило досягти рівня у 2,9 трильйона доларів (рис. 2.3). Така концентрація економічної потужності дає змогу ТНК встановлювати стандарти, які поширюються по всьому глобальному ланцюгу постачань [66].

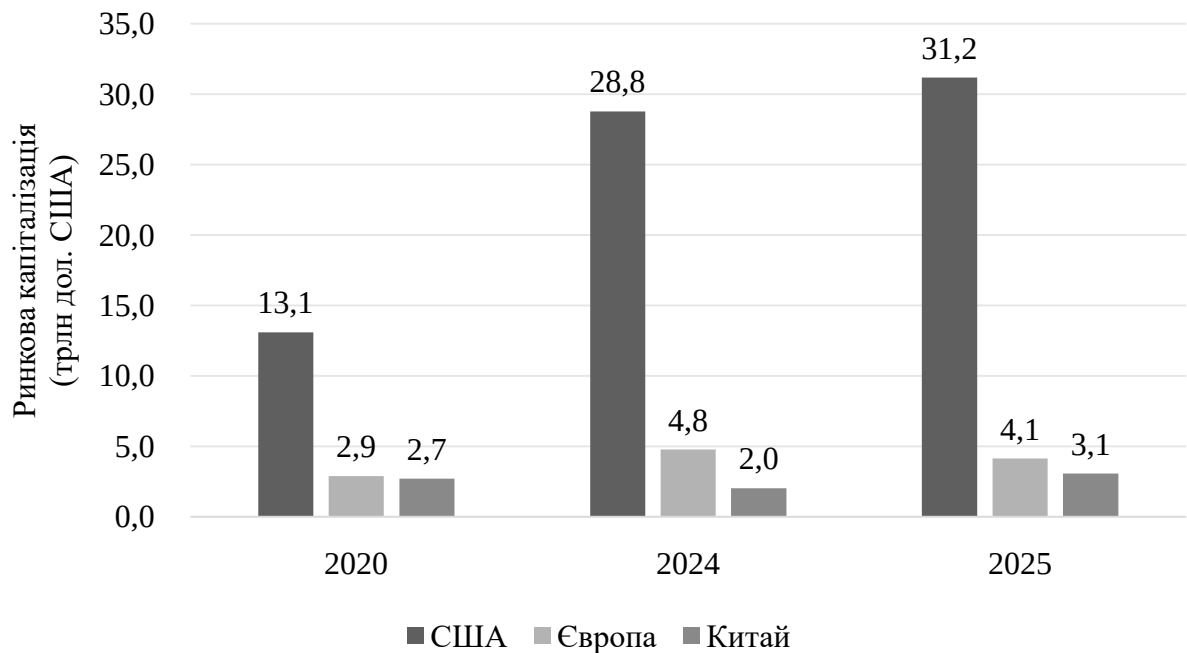

Рисунок 2.3 – Динаміка ринкової капіталізації компаній з ТОП-100 за регіонами у 2020–2025 роках

Джерело: [66].

Провідні ТНК у харчовій, електронній та фармацевтичній галузях вимагають від постачальників дотримання єдиних стандартів, які часто перевищують місцеві норми, а стрімке зростання китайських компаній Xiaomi (233% зростання ринкової капіталізації за рік) і BYD (96%) свідчить про ефективність такого підходу, водночас уніфікація етичних стандартів через глобальні кодекси поведінки щодо праці та екології стає відповіддю на регуляторні вимоги й очікування споживачів.

У цьому контексті важливо також проаналізувати, яким чином ТНК впливають на формування «правил гри» на глобальному ринку. Зусилля ТНК зі стандартизації фактично встановлюють «правила гри» у міжнародній торгівлі. G20, до складу якої входять найбільші економіки світу і яка є домівкою для більшості провідних ТНК, у першому кварталі 2025 року зафіксувала зростання експорту товарів на 2,0% та імпорту на 3,1% відповідно, порівняно з четвертим кварталом 2024 року (рис. 2.4) [74].

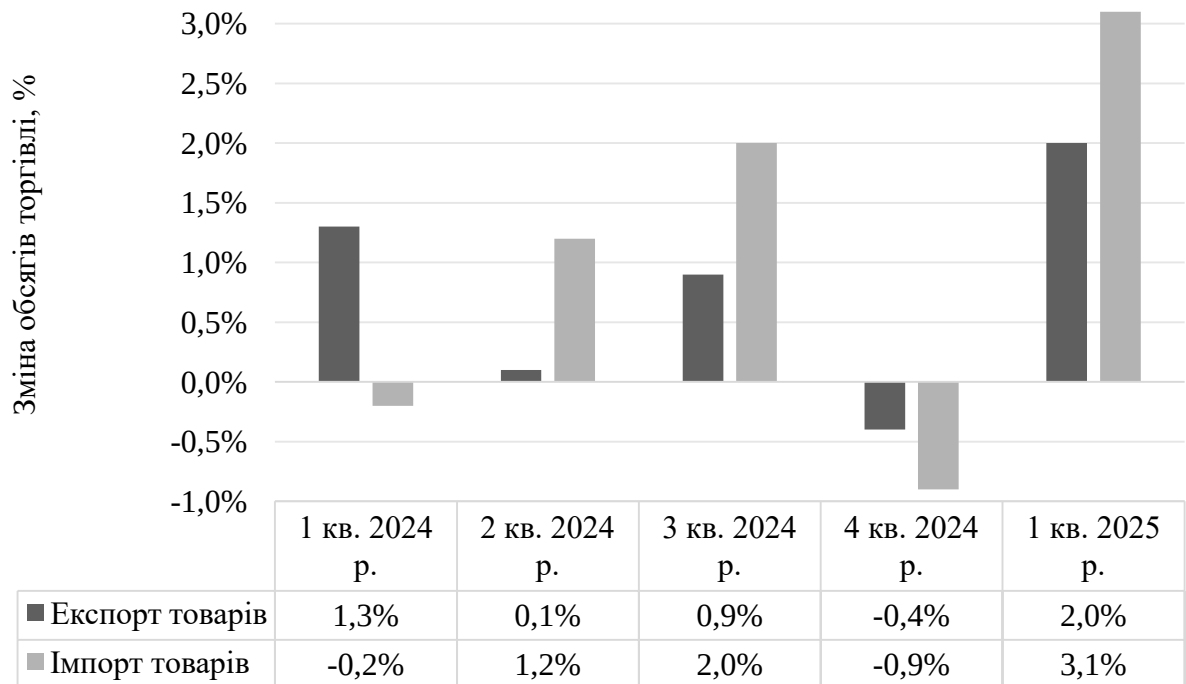

Рисунок 2.4 – Зміна обсягів міжнародної торгівлі товарами країн G20 в 1 кварталі 2025 року (порівняно з 4 кварталом 2024 року), %

Джерело: [74].

Домінування ТНК дозволяє їм впливати на міжнародні стандарти через ланцюги постачань, змушуючи менші компанії і регуляторів підлаштовуватися для збереження доступу до ринку. США та Китай встановлюють галузеві орієнтири в ІТ, споживчих товарах і комунікаціях, посилюючи глобальну стандартизацію.

Водночас цей процес має і наслідки: стандартизація знижує транзакційні витрати, підвищує ефективність і зміцнює довіру споживачів, але водночас створює високі бар'єри для місцевих компаній, які не можуть відповідати вимогам ТНК. Концентрація ринкової потужності підтверджується тим, що сукупна ринкова капіталізація 100 найбільших світових компаній досягла 42,6 трлн дол. США у 2025 році, причому лише США та Китай показали значне зростання (8,3% та 50,7% відповідно), тоді як Європа зазнала падіння на 13,6% [66].

Важливим аспектом конкурентоспроможності ТНК є інтеграція

логістики, що дозволяє оптимізувати постачання і зменшити витрати, завдяки чому вони формують власні глобальні логістичні мережі, що охоплюють усі етапи ланцюга постачань. Масштаб цієї трансформації відображається у зростанні світового ринку логістичних послуг, вартість якого у 2024 році становила 5,7 трлн дол. США, а до 2033 року прогнозується збільшення до 8,1 трлн дол. США [80].

Інвестиції у сучасну логістичну інфраструктуру дозволяють їм відповідати очікуванням споживачів щодо швидкості та надійності, майже половина вантажовідправників відзначає, що клієнти очікують доставку протягом двох днів, і це можливо лише завдяки інтегрованим логістичним системам [80]. Інтеграція логістики дозволяє ТНК контролювати весь торговий ланцюг і захищає від перебоїв у постачанні, тарифних коливань та геополітичних ризиків. Останні дані ілюструють масштаб цих операцій: обсяги світових контейнерних перевезень на початку 2025 року сягнули в середньому 17 мільйонів TEU (двадцятифутових еквівалентних одиниць), а обсяги авіавантажоперевезень становили в середньому одинадцять мільйонів метричних тонн щомісяця [88].

Щоб забезпечити безперервність операцій такого масштабу, ТНК дедалі частіше вдаються до злиттів і поглинань. У 2024 році 44% угод у логістичному секторі припадали на іноземних інвесторів. Така консолідація дозволяє ТНК розширювати географію, диверсифікувати постачальників і отримувати доступ до експертизи в контрактній, медичній логістиці та доставці «останньої милі».

Інтеграція логістики дає ТНК численні переваги: контроль над інфраструктурою підвищує стійкість до зовнішніх ризиків, знижує витрати завдяки автоматизації та посилює позиції у глобальних ланцюгах вартості. Такий рівень контролю також створює високі бар'єри для менших конкурентів, зміцнюючи домінування найбільших ТНК.

Інтеграція логістичних процесів дозволяє транснаціональним корпораціям не лише оптимізувати постачання та скорочувати витрати, а й забезпечувати гнучкість та стійкість своїх глобальних операцій. Однак однією з

ключових складових стратегії розвитку ТНК є активна участь у міжнародних інвестиційних процесах. Саме транснаціональні корпорації виступають основними провайдерами прямих іноземних інвестицій, що забезпечує їм доступ до нових ринків, ресурсів та інноваційних технологій. Станом на 2023 рік світовий обсяг ПІІ досяг рекордних 41 трлн дол. США, а надходження прямих іноземних інвестицій зріс на 1,75 трлн дол. США, або на 4,4% порівняно з попереднім роком [55].

ТНК забезпечує переважну сукупність цих потоків – у 2023 році ринки, відстежувані провідними індексами, склали 97% світового припливу ПІІ, що свідчить про провідну роль транснаціональних корпорацій у формуванні глобальних інвестиційних тенденцій [54]. Стратегічний фокус ПІІ ТНК зосереджується на трьох напрямках: пошук ресурсів, ринків і підвищення ефективності.

Ресурсно-орієнтовані інвестиції залишаються важливими, особливо у видобувних галузях, хоча останніми роками спостерігається їхнє скорочення. Так, у 2024 році міжнародне фінансування проєктів у гірничодобувній сфері зменшилося на 59%, а в нафтогазовій – на 38%, що відображає ринкову нестабільність і зміну інвестиційних пріоритетів [76]. Попри скорочення, ТНК залишаються ключовими учасниками у забезпеченні доступу до стратегічних ресурсів, особливо в Африці та Південній Азії, де приплив ПІІ зростає активніше, ніж у інших регіонах, що розвиваються.

Інвестиції, орієнтовані на ринок, стають дедалі важливішими для ТНК. У 2023 році США залишилися лідером за обсягом залучення прямих іноземних інвестицій, збільшивши цей показник на 227 млрд доларів. Сінгапур і Німеччина також відзначилися значним зростанням – на 307 млрд дол. США і 164 млрд дол. США відповідно. Серед країн, що розвиваються, Індія, Мексика та Бразилія збільшили приплив ПІІ на близько 130 млрд дол. США, або приблизно на 20% – це найбільший приріст для цих економік з 2009 року (рис.2.5). Такі результати підкреслюють стратегічну важливість як розвинених, так і нових ринків для ТНК [55].

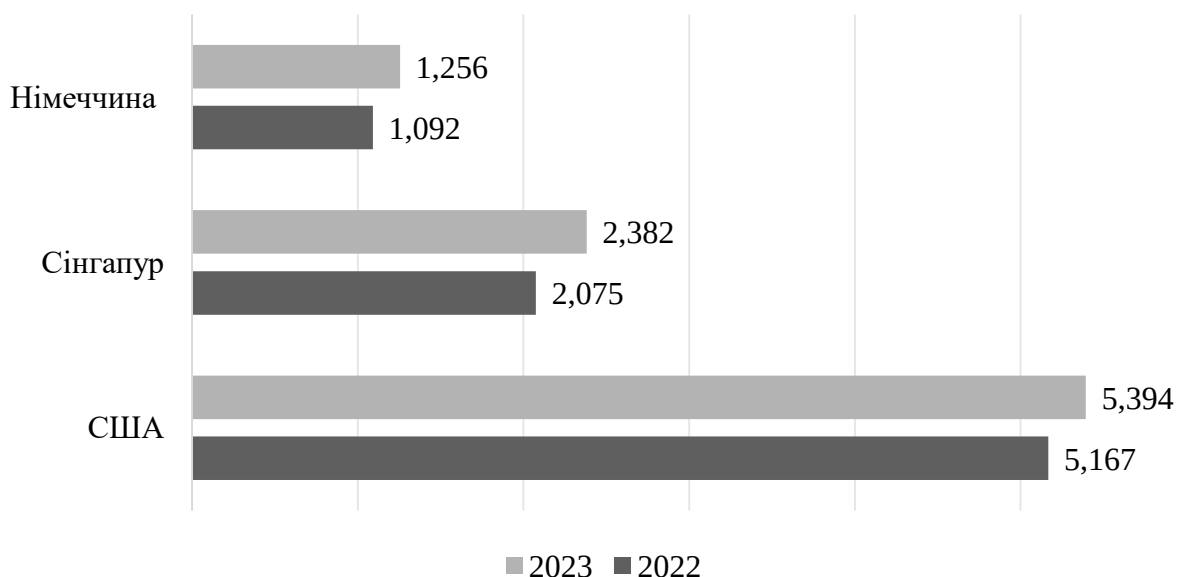

Рисунок 2.5 – Лідируючі країни за обсягом отримання ПІІ у 2023 році, млрд доларів США

Джерело: [55].

ТНК також відіграють вирішальну роль у транскордонних злиттях та поглинаннях, зміцнюючи свій вплив на глобальні інвестиційні потоки. У 2024 році, хоча кількість транскордонних угод зі злиття та поглинання скоротилася на 13%, загальна вартість цих угод зросла на 2%, що свідчить про зсув у бік меншої кількості, але більших транзакцій, організованих найбільшими корпораціями світу.

Транснаціональні злиття й поглинання стали ключовим інструментом глобалізації капіталу для ТНК. У 2024 році у світі було оголошено близько 50 000 M&A-угод, з яких понад 1 млрд дол. США становили лише 1%, але мали значний ринковий вплив. Обсяг таких великих угод зріс на 17%, а їхня середня вартість також підвищилася, що свідчить про зростання впевненості глобальних компаній у проведенні масштабних трансформаційних угод [64].

ТНК також відіграють вирішальну роль у транскордонних злиттях та поглинаннях, зміцнюючи свій вплив на глобальні інвестиційні потоки. У 2024 році, хоча кількість транскордонних угод зі злиття та поглинання скоротилася на 13%, загальна вартість цих угод зросла на 2%, що свідчить про

зсув у бік меншої кількості, але більших транзакцій, організованих найбільшими корпораціями світу.

Транснаціональні злиття й поглинання стали ключовим інструментом глобалізації капіталу для ТНК. У 2024 році у світі було оголошено близько 50 000 M&A-угод, з яких понад 1 млрд дол. США становили лише 1%, але мали значний ринковий вплив. Обсяг таких великих угод зріс на 17%, а їхня середня вартість також підвищилася, що свідчить про зростання впевненості глобальних компаній у проведенні масштабних трансформаційних угод [64].

Глобалізація капіталу через транскордонні злиття та поглинання проявляється у зростанні кількості й вартості угод між різними країнами. Наприклад, у гірничодобувній галузі обсяг таких угод досяг 25 млрд дол. США станом на квітень 2025 року, оскільки компанії консолідують активи для доступу до стратегічних ресурсів і реагування на зміни ринку [81].

У технологічному секторі активізація угод за участі приватного капіталу та стратегічних придбань спричинила зростання вартості таких угод у США на 24,6% за квартал і на 36,1% у річному обчисленні. Канадські компанії також активно націлюються на американські технологічні й енергетичні фірми [56]. Ця тенденція не обмежується Північною Америкою, японські компанії нарощують M&A-активність у США та Південно-Східній Азії. Кількість угод японських компаній із придбання американських фірм зросла з 183 у 2022 році до 213 у 2024 році [91].

Фармацевтична галузь переживає хвилю транскордонних злиттів і поглинань для диверсифікації, виходу на нові ринки та посилення досліджень. Незважаючи на коливання вартості угод, сектор залишається одним із головних напрямів масштабних міжнародних злиттів. Подібна консолідація відбувається й в енергетиці – у традиційних і відновлюваних ресурсах, що підтверджується активністю угод у видобутку, нафтовій і газовій галузях [81].

Глобалізацію злиттів та поглинань стимулюють кілька факторів. Стратегічні імперативи, такі як стійкість ланцюгів поставок, залучення кваліфікованих фахівців та придбання інтелектуальної власності, мотивують

компанії дивитися за межі своїх домашніх ринків. Згідно з прогнозом SEO Outlook 2025 року, 56% генеральних директорів у світі планують проводити злиття та поглинання протягом наступних 12 місяців, а 60% очікують збільшення кількості мегаугод – транзакцій на суму понад 10 мільярдів доларів. Цей попит на великі, трансформаційні угоди відображає ширшу тенденцію до консолідації галузі та глобальної інтеграції, особливо в секторах, де прискорюються технологічні та регуляторні зміни [56].

Таким чином, процеси злиттів і поглинань є важливим інструментом розширення можливостей транснаціональних корпорацій. Однак вплив ТНК на сучасну економіку не обмежується лише інвестиційною діяльністю чи корпоративними угодами.

Транснаціональні корпорації також виконують ключову роль у фінансовій глобалізації, забезпечуючи рух капіталу між країнами через складні внутрішньокорпоративні механізми. На ТНК припадає близько 80% світової торгівлі, і вони структурують свою діяльність у різних юрисдикціях, що дозволяє ефективно переміщати капітал, прибутки й ресурси в міжнародній глобальній мережі.

Ця організаційна гнучкість є основою сучасної глобальної фінансової системи. У 2023 році обсяг транскордонних платежів перевищив 190 трлн дол. США, а світовий обсяг банківського кредитування між країнами становить майже 40 трлн дол. США.

Важливою рисою фінансової глобалізації ТНК є переміщення капіталу всередині власних мереж через трансферне ціноутворення, що дозволяє мінімізувати податкові навантаження. За оцінками ОЕСР, щорічні втрати енергії від такого переміщення прибутків становлять 100–240 млрд дол. США.

Ще один ключовий інструмент – хеджування. ТНК активно вибирає деривативи для захисту від валютних і процентних ризиків. Це особливо актуально на тлі волатильності ринків. У 2024 році вартість міжнародних проектних фінансувань впала на 31%. Хеджування дозволяє стабілізувати грошові потоки та захистити глобальні операції.

Офшоринг також залишається розширеною стратегією. ТНК переміщують виробництво й інтелектуальну власність у країні з нижчими витратами. У 2024 році обсяг нових інвестицій був другим за величиною після рекордного 2023 року, зокрема в США він зріс на 93 % і становив 266 млрд дол. США, а також спостерігалось зростання в інших розвинених країнах [63].

Отже, розглянувши детально вплив ТНК на глобалізацію міжнародної торгівлі та інвестиційної діяльності можна сказати, що ТНК є ключовими гравцями у формуванні сучасної глобальної економіки. Вони визначають напрями розвитку міжнародної торгівлі, стимулюють інвестиції, впроваджують інновації та забезпечують уніфікацію стандартів.

Водночас діяльність ТНК супроводжується викликами, зокрема фрагментацією ринків, конкуренцією за ресурси та необхідністю адаптації до змін у регуляторному середовищі. Подальший розвиток світової економіки значною мірою залежатиме від здатності ТНК ефективно впроваджувати нові технології, забезпечувати сталість логістичних ланцюгів і реагувати на динамічні зміни глобального ринку.

2.2. Роль ТНК в інтеграції країн, що розвиваються, у глобальну економічну систему

На сучасному етапі ТНК контролюють понад 57% світового промислового виробництва, 68% міжнародної торгівлі, володіють понад 80% патентів і ліцензій на нові технології, а також майже 90% прямих іноземних інвестицій. За оцінками, понад 70% світової торгівлі створюється саме через ТНК, а 100 найбільших корпорацій щороку інвестують понад 350 млрд дол. США в дослідження та розробки, що значно збільшує глобальні інноваційні витрати [11].

Лідируючи в міжнародних економічних зв'язках, ТНК стають впливовішими у глобальних відносинах. Співпраця з ними важлива для розвинених і країн, що розвиваються, сприяючи взаємовигідному співробітництву, розвитку регіонів і зменшенню ризику економічних криз. Вплив ТНК на національні економіки залежить від рівня розвитку країни.

Однією з найбільш помітних тенденцій останніх років є активне розширення присутності ТНК у країнах, що розвиваються. Упродовж останніх десятиліть спостерігається динамічне зростання кількості філій ТНК. Якщо на початку 2000-х років у світі налічувалося близько 53 тисяч материнських компаній і 450 тисяч їхніх зарубіжних філій, то нині ці показники суттєво зросли.

Найбільше зростання кількості нових філій спостерігалось в Азії та Африці. Зокрема, Китай залишається лідером за кількістю нових підрозділів ТНК, у 2022–2023 роках на нього припадало понад 30% усіх нових філій, відкритих у країнах, що розвиваються. Індія також демонструє стабільне зростання – за останні два роки тут відкрито понад 1200 нових іноземних підприємств, що на 18% більше, ніж у попередній період (рис. 2.6).

У Латинській Америці найбільшу активність проявляють Бразилія та Мексика, які разом залучили понад 15% нових філій ТНК у регіоні. Африка, хоча й поступається за абсолютними показниками, але демонструє найшвидші темпи приросту, у 2022 році кількість нових філій зросла на 9% порівняно з попереднім роком, найбільше – у Єгипті, Нігерії та ПАР.

Середньорічні темпи зростання доходів та прибутку філій ТНК у країнах, що розвиваються, за останні три роки перевищують аналогічні показники компаній із розвинених країн у 1,5–1,8 рази. Зокрема, у 2022–2023 роках середній річний приріст доходів становив близько 14%, а операційного прибутку – понад 10%. Більшість нових філій активно інвестують у цифровізацію, автоматизацію виробництва та розвиток локальних інноваційних екосистем [61].

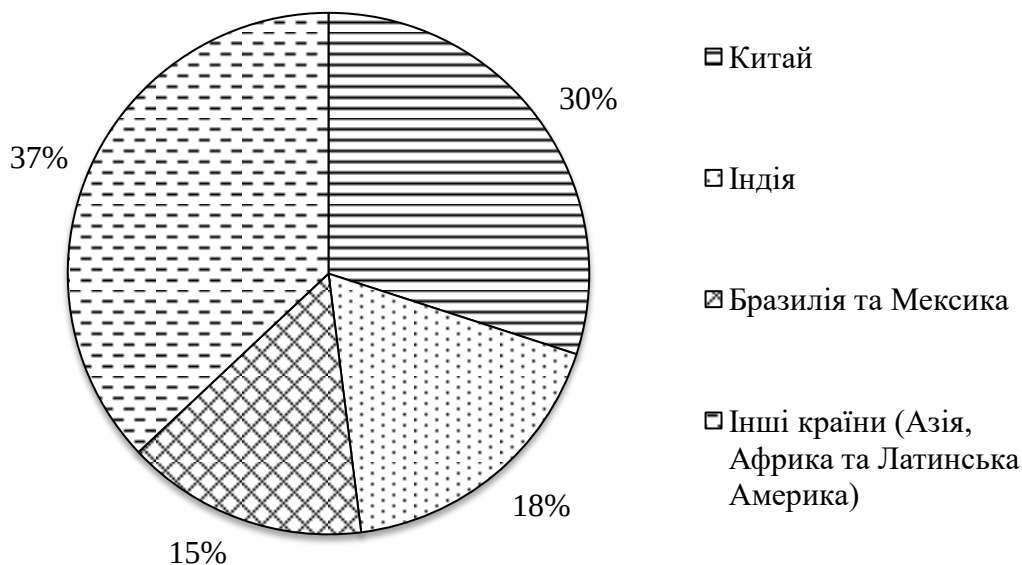

Рисунок 2.6 – Розташування нових філій ТНК у країнах, що розвиваються, 2022–2023 роки

Джерело: складено автором на основі даних [114].

У Латинській Америці найбільшу активність проявляють Бразилія та Мексика, які разом залучили понад 15% нових філій ТНК у регіоні. Африка, хоча й поступається за абсолютними показниками, але демонструє найшвидші темпи приросту, у 2022 році кількість нових філій зросла на 9% порівняно з попереднім роком, найбільше – у Єгипті, Нігерії та ПАР.

Середньорічні темпи зростання доходів та прибутку філій ТНК у країнах, що розвиваються, за останні три роки перевищують аналогічні показники компаній із розвинених країн у 1,5–1,8 рази. Зокрема, у 2022–2023 роках середній річний приріст доходів становив близько 14%, а операційного прибутку – понад 10%. Більшість нових філій активно інвестують у цифровізацію, автоматизацію виробництва та розвиток локальних інноваційних екосистем [61].

Основними галузями, у які інвестують ТНК у країнах, що розвиваються, залишаються видобувна промисловість, переробна промисловість, сфера послуг (фінанси, торгівля, транспорт, нерухомість), а також ІТ та високотехнологічні

напрямки. Хоча традиційно найбільші обсяги інвестицій спрямовувалися у видобувний сектор, останніми роками спостерігається зростання інтересу до сфери послуг, ІТ та інфраструктурних проєктів, що пов'язано з цифровізацією економіки та підвищенням попиту на сучасні технології [11].

Географічна структура інвестицій ТНК у країнах, що розвиваються, характеризується домінуванням Азії, зокрема Китаю, Індії, Південно-Східної Азії, які залучають найбільші обсяги ПІІ. Латинська Америка (Бразилія, Мексика, Чилі) традиційно приваблює інвестиції в енергетичний сектор, сільське господарство, інфраструктуру та споживчі ринки. В Африці основний потік інвестицій спрямований у видобувну промисловість, телекомунікації та фінансові послуги, але останніми роками зростає частка інвестицій у сферу інфраструктури та ІТ [29].

Аналітичний огляд статистики ПІІ, заснований на даних UNCTAD і Світового банку, свідчить, що країни, що розвиваються, щорічно залучають понад 50% світових потоків ПІІ, а їх роль у глобальній економіці постійно зростає (рис. 2.7).

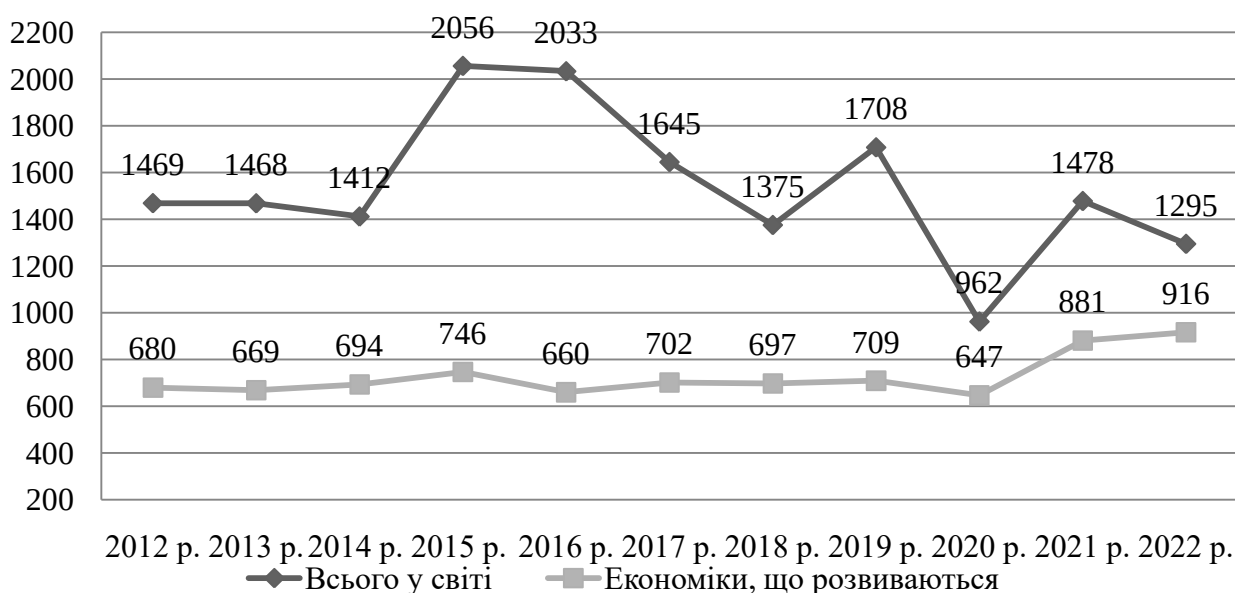

Рисунок 2.7 – Обсяги ПІІ в економіках, що розвиваються та світі за 2023 рік, млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [62].

Прямі іноземні інвестиції ТНК стимулюють економічне зростання, оновлюють структуру економіки, створюють робочі місця, поширюють сучасні технології та інтегрують національні господарства у ГЛВ.

Обсяги прямих іноземних інвестицій у світі зростають, і значну частку цього зростання забезпечують транснаціональні корпорації. За даними Всесвітнього інвестиційного звіту ЮНКТАД, глобальні потоки ПІІ до країн, що розвиваються, сягнули 880 млрд дол. США у 2021 році, причому на Азію припадає понад половина цієї суми – 662 млрд дол. США (рис. 2.8). За даними звіту ЮНКТАД за 2023 рік, найбільшими одержувачами ПІІ залишаються розвинені країни та великі економіки, що розвиваються, куди основні інвестиційні потоки спрямовують саме ТНК.

Прямі іноземні інвестиції ТНК відіграють важливу роль у стимулюванні економічного зростання. Вони сприяють оновленню структури економіки, створенню нових робочих місць, поширенню сучасних технологій і управлінських підходів, а також інтеграції національних господарств у глобальні ланцюги доданої вартості.

Обсяги прямих іноземних інвестицій у світі зростають, і значну частку цього зростання забезпечують транснаціональні корпорації. За даними Всесвітнього інвестиційного звіту ЮНКТАД, глобальні потоки ПІІ до країн, що розвиваються, сягнули 880 млрд дол. США у 2021 році, причому на Азію припадає понад половина цієї суми – 662 млрд дол. США (рис. 2.8). За даними звіту ЮНКТАД за 2023 рік, найбільшими одержувачами ПІІ залишаються розвинені країни та великі економіки, що розвиваються, куди основні інвестиційні потоки спрямовують саме ТНК.

Наприклад, у першому кварталі 2023 року найбільші потоки ПІІ отримали: США – 109 млрд дол. США, Бразилія – 21 млрд дол. США, Китай – 21 млрд дол. США. У 2022 році США були основним джерелом відтоку ПІІ у світі з показником 403 млрд дол. США, за ними йшли Японія (162 млрд дол. США) та Китай (150 млрд дол. США). Значна частина цих інвестиційних потоків формується за рахунок діяльності ТНК.

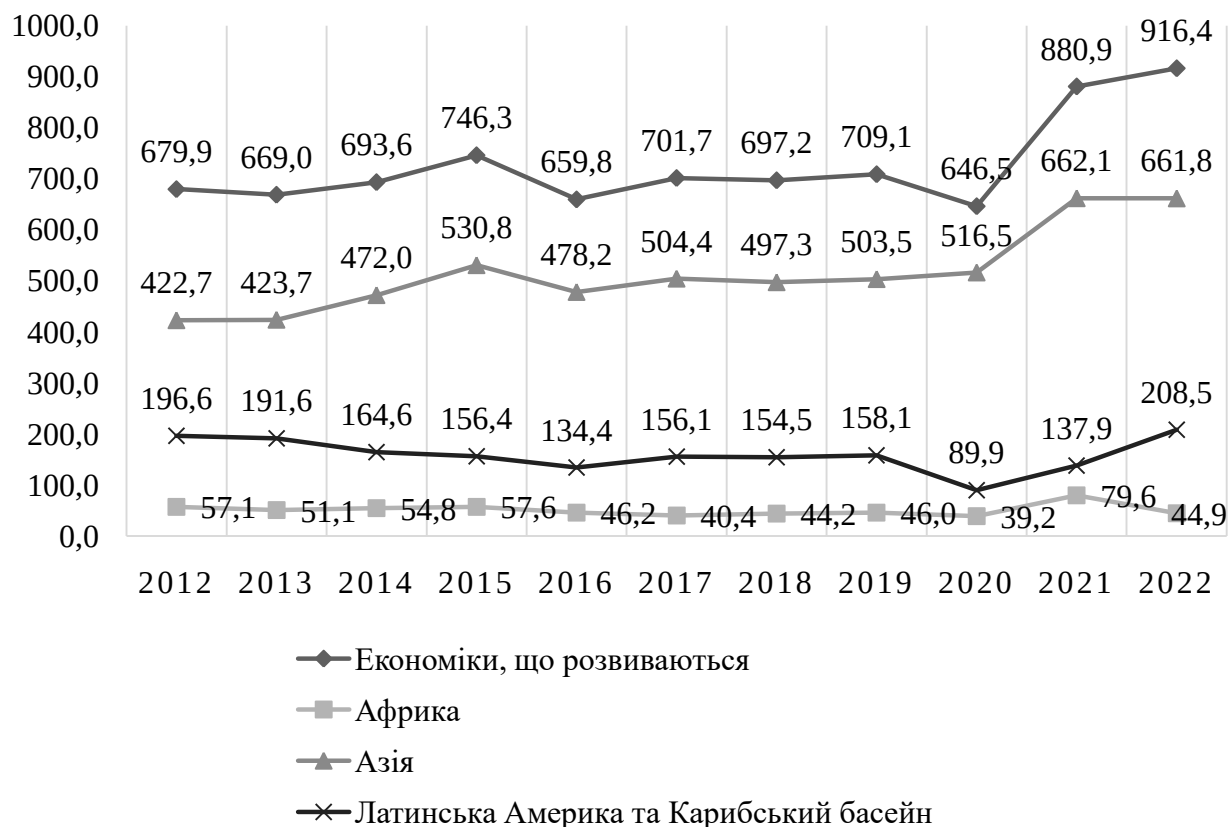

Рисунок 2.8 – Обсяги ПІІ в окремих регіонах світу за 2023 рік, млрд дол. США

Джерело: складено автором на основі даних [62].

Надходження ПІІ до країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у першому кварталі 2023 року становили 185 млрд дол. США, хоча це на 38% менше, ніж за аналогічний період 2022 року. Водночас у Латинській Америці та Карибському басейні інвестиції зросли на 51% і досягли 208 млрд дол. США у 2022 році. Зокрема, потоки до Бразилії зросли на 70% – до 86 млрд дол. США, а до Мексики – на 12% і склали 35 млрд дол. США. Ці позитивні зміни значною мірою пов'язані з активністю транснаціональних корпорацій [62].

В Азії обсяги ПІІ у 2023 році залишалися відносно стійкими, хоча загалом ПІІ до регіону впали на 7%. Китай, другий найбільший реципієнт ПІІ у світі, зазнав рідкісного скорочення інвестицій, а в Індії спостерігалось зростання на 13%. Водночас країни Південно-Східної Азії зафіксували зростання ПІІ на 2%,

до рекордних 235 млрд дол. США. В інших країнах регіону, зокрема у В'єтнамі, Малайзії та Індонезії, динаміка була стриманою або спостерігалася незначне зниження. В Африці загальний обсяг ПІІ зріс на 7% і досяг 51 млрд дол. США. Зокрема, у Північній Африці обсяг ПІІ залишився стабільним, а у Південній Африці спостерігалася незначне зростання. Значна частина інвестицій у цих регіонах, як і раніше, припадає на транснаціональні корпорації.

На цьому тлі ТНК демонструють значну роль не лише у збільшенні загального обсягу ПІІ, а й у визначенні їхнього впливу на економіки країн, що їх отримують. Особливо помітним цей вплив є у співвідношенні ПІІ до ВВП, що дозволяє оцінити реальну значущість інвестицій для національного розвитку.

ПІІ як складова ВВП є ключовим фіксованим показником: у В'єтнамі у 2021 році ПІІ становили 6,2% ВВП, тоді як у Малайзії – 4,8% [108]. Ці інвестиції є не лише джерелом капіталу, а й каналом для передачі технологій, навичок та доступу до ринків. ТНК залучають капітал та ресурси для промислового та інфраструктурного розвитку. Наприклад, у Бразилії ПІІ у виробничий та інфраструктурний сектори у середньому становили 60 млрд дол. США щороку з 2015 року, підтримуючи великомасштабні промислові проекти та модернізацію [114]. Цей приплив ресурсів є критично важливим для побудови виробничих потужностей, оновлення інфраструктури та створення робочих місць. Присутність ТНК також може стимулювати додаткові інвестиції з боку інших міжнародних учасників, посилюючи ефект для розвитку.

Вплив ТНК на економіки країн, що розвиваються, не обмежується лише фінансовими вливаннями. Їхня присутність сприяє активному залученню таких країн до глобальних економічних процесів, насамперед через формування стійких економічних, технологічних та інституційних зв'язків.

Процес інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку можна оцінити за допомогою низки основних показників, що мають надійну статистичну основу і широко застосовуються у міжнародній практиці. ТНК є основними агентами трансферу технологій до країн, що розвиваються,

сприяючи поширенню передових технологій, особливо у виробничих секторах.

Практичні дослідження показують, що ТНК, такі як АВ Volvo, встановлюють бізнес-зв'язки з місцевими постачальниками у країнах, як-от Бразилія, Китай, Індія та Мексика, що сприяє суттєвому технологічному поширенню [55]. Ці потоки відстежуються міжнародними організаціями, такими як ОЕСР та UNCTAD, за допомогою показників, як-от виплати роялті та ліцензійних платежів. У 2020 році країни, що розвиваються, отримали понад 40 млрд дол. США у вигляді роялті та ліцензійних платежів з-за кордону, причому Китай та Індія були лідерами за цим показником, що свідчить про значні технологічні впливи [99]. Крім того, ТНК активно інвестують у розвиток робочої сили, надаючи формальні програми навчання, які є критично важливими для інтеграції місцевої робочої сили у глобальні ланцюги доданої вартості. Наприклад, у В'єтнамі, згідно з даними національного опитування, підприємства з іноземними інвестиціями забезпечують навчання працівників на 30% більше, ніж вітчизняні компанії [59].

Це підвищення кваліфікації охоплює як технічні, так і управлінські навички, що дозволяє місцевим компаніям відповідати міжнародним стандартам. Ліцензійні угоди та обмін патентами також є важливими для засвоєння технологій.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) повідомляє, що країни, що розвиваються, подали понад 30% глобальних патентних заявок у 2022 році, порівняно з лише 15% десятиріччям раніше, що частково пояснюється збільшенням ліцензування та співпраці з ТНК [111]. Спільні підприємства та вимоги до продуктивності, що встановлюються урядом країни-реципієнта, додатково максимізують потенціал прямих іноземних інвестицій для підтримки трансферу технологій та інновацій.

Окрім технологій, ТНК сприяють зростанню експорту країн, що розвиваються, інтегруючи місцеве виробництво у глобальні ланцюги поставок. База даних ОЕСД «Торгівля доданою вартістю» (TiVA) показує, що в Південно-Східній Азії ТНК забезпечують понад 60% загального експорту у

таких країнах, як В'єтнам і Малайзія [73]. У 2021 році експортні доходи В'єтнаму від підприємств з іноземними інвестиціями сягнули 223 мільярди доларів США, що становить понад 70% загального експорту країни [59]. Ця інтеграція не обмежується лише виробництвом. ТНК також сприяють експорту послуг і продукції високотехнологічних галузей, тим самим диверсифікуючи експортну базу країн-реципієнтів.

Участь у глобальних ланцюгах доданої вартості є ключовим показником інтеграції. Індекс участі у ГЛДВ Світового банку показує, що країни, що розвиваються, з високою присутністю ТНК, такі як Мексика та Таїланд, мають показники участі у ГЛДВ понад 50%, порівняно зі світовим середнім рівнем близько 40% [108]. Ця інтеграція забезпечує доступ до міжнародних ринків і логістичних мереж, підвищуючи економічну стійкість і конкурентоспроможність. Вбудовуючи місцеві компанії у ці ланцюги доданої вартості, ТНК допомагають їм відповідати глобальним стандартам якості та термінів постачання, що є необхідним для сталого зростання експорту та промислового оновлення.

ТНК також відіграють значну роль у поширенні передових стандартів корпоративного управління, прозорості та етики серед своїх місцевих дочірніх компаній і партнерів. Індекс легкості ведення бізнесу Світового банку та Світові індекси управління (WGI) підкреслюють покращення якості регулювання та верховенства права у країнах з активною діяльністю ТНК. Наприклад, у період з 2010 по 2019 рік В'єтнам підвищив свою позицію в Індексі легкості ведення бізнесу з 93-го до 69-го місця, частково завдяки реформам, спричиненим вимогами ТНК до кращого регулювання (рис. 2.9) [12].

Часто місцеві компанії переймають ці стандарти у своїй бізнес-практиці, що сприяє загальному підвищенню якості інституційного середовища в країні. Присутність ТНК стимулює уряди до вдосконалення державного регулювання діяльності підприємств, зокрема до гармонізації регуляторних норм із міжнародними стандартами.

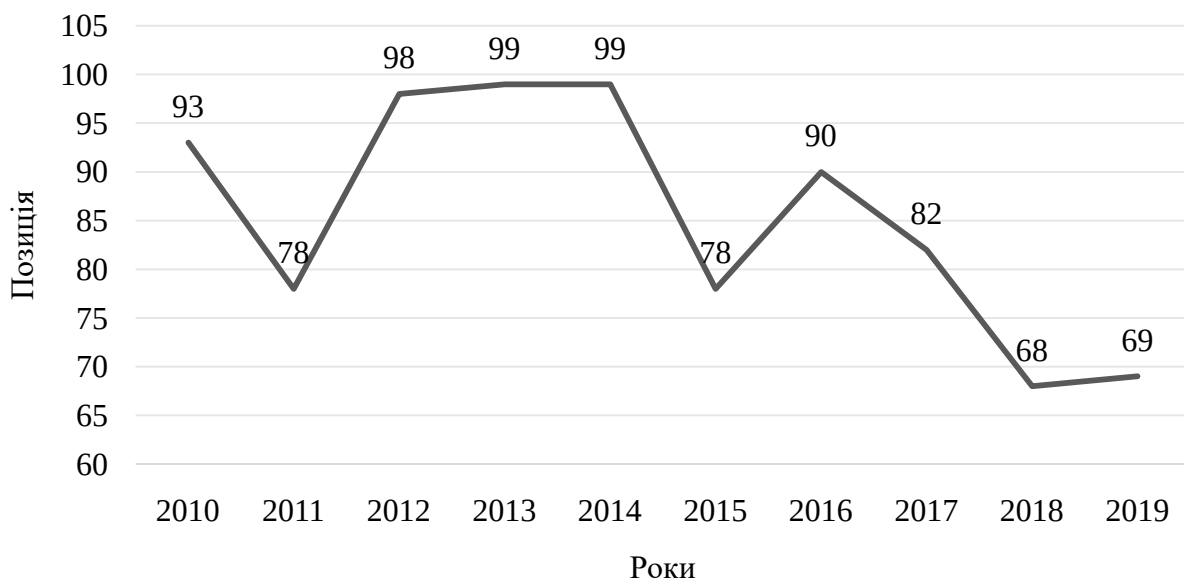

Рисунок 2.9 – Динаміка Індексу легкості ведення бізнесу у В'єтнамі у 2010–2019 рр.

Джерело: складено автором на основі даних [12].

Дані WGI свідчать, що країни з високими обсягами прямих іноземних інвестицій, такі як Польща та Чилі, продемонстрували суттєве зростання індексу якості державного регулювання (Regulatory Quality Index) протягом останніх двох десятиліть. Зокрема, у Чилі цей показник зріс із 1,2 до 1,6 (за шкалою від -2,5 до 2,5) у період з 2000 по 2020 рік [108].

Такі позитивні зміни зумовлені тим, що ТНК зацікавлені у стабільному, прозорому та передбачуваному бізнес-середовищі, яке необхідне для довгострокових інвестицій і ефективної діяльності. Це спонукає уряди до проведення реформ у сфері регулювання підприємницької діяльності, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності національної економіки в цілому.

Загалом, присутність транснаціональних корпорацій у країнах, що розвиваються, сприяє не лише інституційним змінам та підвищенню стандартів ведення бізнесу, а й має безпосередній економічний ефект. Вплив ТНК на економіку країн, що розвиваються, є значним та може здійснюватися різними шляхами, зокрема:

1. Вплив на економічне зростання країн, що розвиваються. ТНК сприяють

приросту ВВП, інвестуючи в ключові сектори, а їхні ПІІ надають країнам, що розвиваються, додаткові фінансові ресурси.

2. Створення нових робочих місць і зменшення рівня безробіття є важливим внеском ТНК у країнах, що розвиваються. Крім того, вони впроваджують сучасні технології та передові методи виробництва, що сприяє підвищенню кваліфікації та професійному розвитку місцевої робочої сили.

3. Трансфер технологій та інновацій. ТНК впроваджують передові технології та інновації, що підвищують продуктивність і якість виробництва, а місцеві компанії, співпрацюючи з ними, переймають і застосовують ці рішення у своїй практиці.

4. Підвищення конкурентоспроможності країн, що розвиваються. Присутність ТНК спонукає місцевий бізнес підвищувати конкурентоспроможність, сприяючи розвитку ринкових механізмів та відкриваючи доступ до міжнародних експортних ринків.

5. Покращення торговельного балансу. Залучення ПІІ сприяє зниженню дефіциту торговельного балансу в країнах, що розвиваються, завдяки зростанню експорту та надходженню іноземної валюти.

6. Розвиток інфраструктури. Інвестиції ТНК нерідко супроводжуються розвитком інфраструктури – доріг, портів, енергетики, що загалом позитивно впливають на економіку країни, що розвивається [29].

Водночас варто зазначити негативні аспекти впливу ТНК на країни, що розвиваються:

- витіснення місцевих компаній через високу конкуренцію;
- перенесення екологічно шкідливих виробництв до країн, що розвиваються;
- залежність економіки від рішень іноземних корпорацій, що може вплинути на економічну стабільність.

Узагальнені позитивні та негативні аспекти впливу ТНК на розвиток країн, які розвиваються, відображено на (рис. 2.10) [11].

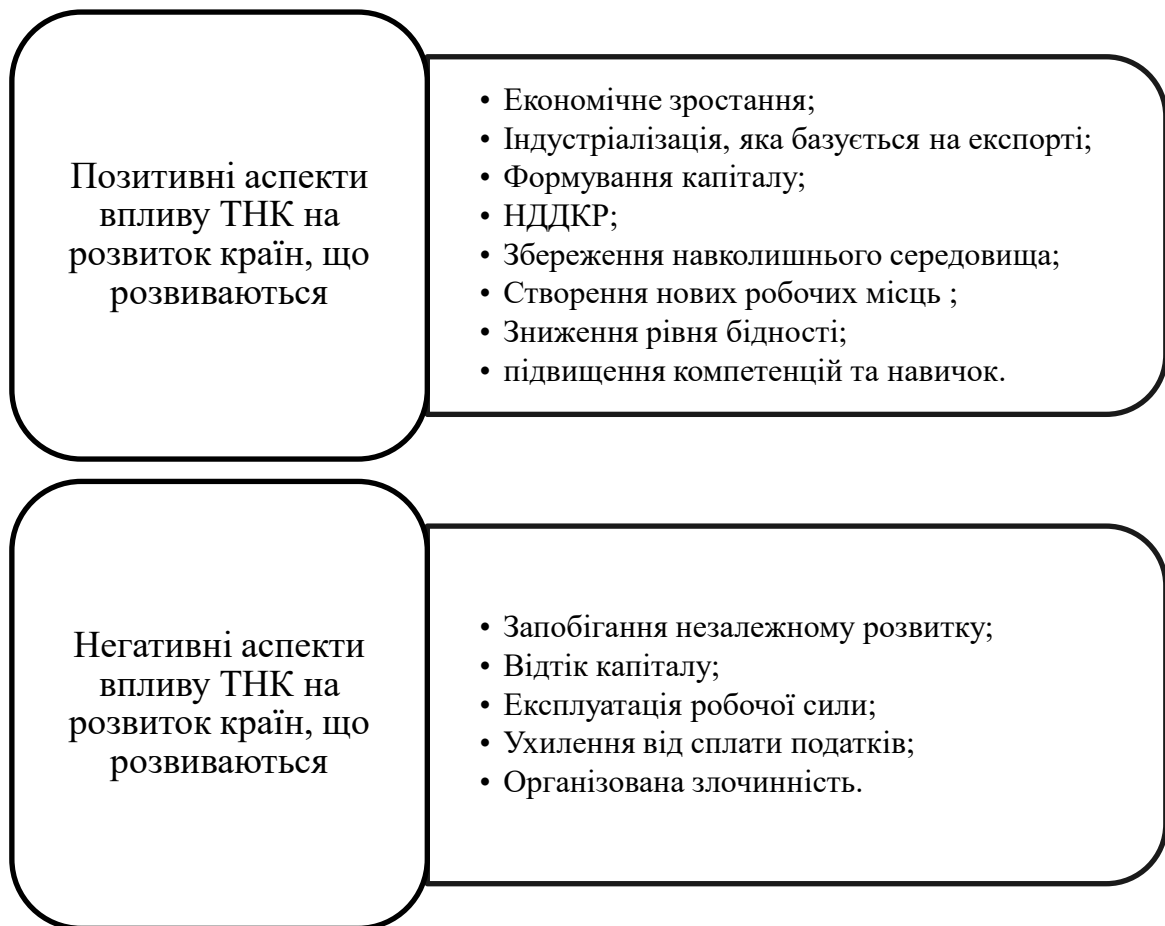

Рисунок 2.10 – Переваги та недоліки впливу ТНК на функціонування країн, що розвиваються

Джерело: [25].

Основною проблемою, що стоїть перед країнами, що розвиваються, є вибір шляху розвитку і визначення найбільш ефективних напрямів для кожної країни. Як показує практика, сьогодні у вирішенні цих важливих питань активно беруть участь транснаціональні корпорації.

У результаті вплив ТНК на економіки країн, що розвиваються, може бути неоднозначним: з одного боку, вони стимулюють розвиток різних секторів економіки, а з іншого – можуть спричиняти дисбаланси чи навіть кризові явища. Таким чином, у процесі взаємодії з ТНК виникає своєрідний дуалізм між прагненням до сталого економічного розвитку та необхідністю захисту національних інтересів.

Отже, транснаціональні корпорації відіграють ключову роль в інтеграції

країн, що розвиваються, у глобальну економічну систему. Вони забезпечують більшу частину міжнародної торгівлі, інвестицій і трансферу технологій, сприяючи економічному зростанню, створенню робочих місць, розвитку інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності.

Через прямі іноземні інвестиції ТНК стимулюють модернізацію економіки, сприяють поширенню передових стандартів управління та формуванню глобальних виробничих ланцюгів. Особливо відчутним є вплив у таких регіонах, як Азія, Латинська Америка та Африка, де спостерігається зростання кількості філій ТНК і збільшення обсягів ПІІ.

Водночас діяльність ТНК не позбавлена ризиків таких, як екологічна шкода, витіснення місцевих компаній, зростання економічної залежності від зовнішніх акторів. Тому важливим завданням країн, що розвиваються, є пошук оптимального балансу між привабленням іноземного капіталу та захистом національних інтересів для забезпечення сталого розвитку.

Висновки до розділу 2

У сучасній глобальній економіці транснаціональні корпорації виступають визначальними суб'єктами глобалізаційних процесів, здійснюючи суттєвий вплив як на структуру міжнародної торгівлі, так і на напрямки транснаціонального інвестування. Їхня діяльність охоплює всі етапи глобального ланцюга створення доданої вартості – від виробництва і логістики до уніфікації стандартів і управління капіталом, що фактично формує нові «правила гри» у світовій економіці. ТНК є не лише провідниками інновацій та джерелами капіталу, але й основними акторами, які визначають темпи й глибину економічної інтеграції країн у світову систему.

За результатами аналізу встановлено, що ТНК формують приблизно 80% світової торгівлі, з яких 30–40% здійснюється у межах

внутрішньокорпоративних мереж. Вони стимулюють зростання обсягів глобальної торгівлі послугами, сприяють поширенню нових технологій та активно впливають на стандартизацію продукції, виробничих процесів і логістики.

Значна роль належить їм у трансформації глобальної інвестиційної діяльності: ТНК забезпечують більшість обсягів прямих іноземних інвестицій, активно використовують механізми злиттів і поглинань, а також беруть участь у процесах фінансової глобалізації через трансферне ціноутворення, офшоринг і хеджування валютних ризиків. Крім того, саме вони ініціюють консолідацію ланцюгів поставок, створюючи високі бар'єри входу для менш конкурентоспроможних суб'єктів ринку, зокрема з країн, що розвиваються.

Водночас ТНК відіграють ключову роль у процесі інтеграції країн, що розвиваються, до глобальної економіки. Їхня присутність в економіках цих держав зумовлює низку позитивних ефектів: стимулювання економічного зростання, збільшення зайнятості, трансфер технологій і знань, розвиток інфраструктури та експортного потенціалу. Особливо важливим є те, що діяльність ТНК сприяє модернізації економічної структури країн, поширенню передових управлінських стандартів, зміцненню інституційної спроможності та підвищенню позицій у глобальних рейтингах конкурентоспроможності й легкості ведення бізнесу.

Разом з тим, активна участь ТНК у національних економіках країн, що розвиваються, супроводжується і низкою ризиків. Серед них: потенційне витіснення місцевих підприємств, зростання економічної залежності від зовнішніх центрів прийняття рішень, перенесення екологічно небезпечного виробництва, а також уразливість до змін глобального інвестиційного середовища. Виникає своєрідний дуалізм, з одного боку, ТНК є каталізаторами модернізації та зростання, а з іншого – джерелом структурних дисбалансів і зовнішньої вразливості.

Таким чином, у контексті глобалізації транснаціональні корпорації виступають як глобальні інтегратори, які формують не лише економічні

зв'язки, а й нову архітектуру взаємозалежностей між країнами. Їхній вплив проявляється на всіх рівнях – від макроекономічних показників до мікроекономічної поведінки окремих суб'єктів ринку. Успішне використання потенціалу ТНК для сталого розвитку потребує від країн-реципієнтів стратегічного підходу до управління інвестиційними потоками, підвищення інституційної спроможності, а також балансування між привабленням іноземного капіталу й захистом національних інтересів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ

3.1 Моделі вдосконалення діяльності ТНК в умовах цифровізації, сталого розвитку та змін глобального середовища

У сучасних умовах глобальні виклики формують нову реальність для транснаціональних корпорацій. З огляду на це, особливу увагу приділено питанням цифровізації, зміцнення ланцюгів постачання, підвищення гнучкості управління та впровадження принципів сталого розвитку, що є ключовими для забезпечення конкурентоспроможності ТНК у майбутньому.

Враховуючи зазначені тенденції, детальніше зупинимось на ключових напрямках трансформації діяльності ТНК у відповідь на глобальні виклики. Сучасні транснаціональні корпорації працюють у складному й мінливому глобальному середовищі, що вимагає стійкості й адаптивності.

Особливо гостро постала проблема дестабілізації ланцюгів постачання, яку загострила пандемія COVID-19, виявивши вразливість світової логістики та змусивши ТНК переглянути моделі just-in-time. Додаткові виклики створюють геополітична напруга, торговельні війни та санкції, що порушують усталені маршрути й підвищують ризики транскордонної діяльності [34].

Окрім вразливості ланцюгів постачання, ТНК стикаються з енергетичними, кліматичними й ресурсними ризиками. Глобальний перехід до відновлюваної енергетики та жорсткіші кліматичні політики змушують компанії адаптувати операції, забезпечувати доступ до критичної сировини й інвестувати у стійкі технології. Фізичні наслідки зміни клімату, екстремальні погодні явища й дефіцит ресурсів, безпосередньо загрожують безперервності бізнесу та прибутковості.

Екологічні виклики тісно пов'язані зі зростанням регуляторного тиску. Уряди й міжнародні організації впроваджують суворіші вимоги щодо стандартів ESG, прозорості оподаткування та антимонопольного контролю. Від ТНК очікують детальних звітів про сталість і дотримання складної системи глобальних правил, що часто потребує значних інвестицій у нові системи та процеси [96].

ТНК також мають реагувати на зміну очікувань споживачів і бізнес-партнерів, які дедалі частіше вимагають цифрових і сталих рішень. Сучасні споживачі є більш обізнаними та керуються ціннісними орієнтирами, надаючи перевагу брендам, що демонструють реальну екологічну відповідальність і позитивний соціальний вплив [41; 42].

Партнери й стейкхолдери також очікують, що ТНК впроваджуватимуть цифрові технології для підвищення ефективності, прозорості та сталості операцій. Компанії, які не впроваджують інновацій або не демонструють свої зусилля належним чином, ризикують втратити частку ринку та довіру стейкхолдерів. Усі ці виклики підкреслюють необхідність для ТНК розробляти адаптивні стратегії, що ставлять у пріоритет стійкість, прозорість та інновації, щоб залишатися конкурентоспроможними у динамічному глобальному середовищі [46].

У відповідь на виклики ТНК активізують впровадження нових технологій і адаптацію до цифрового середовища, що змінює їхні стратегії та управління. Цифрова трансформація стала ключовим драйвером модернізації, радикально змінюючи бізнес-моделі й операції. Інтеграція великих даних, IoT і штучного інтелекту підвищує ефективність у виробництві, маркетингу та логістиці, оптимізуючи глобальні ланцюги постачання.

Яскравим прикладом такої трансформації є компанія Amazon, яка стала піонером у сфері повної автоматизації складських операцій. Компанія інтегрувала понад 750 000 роботів у своїй мережі, обробляючи ними понад 75% замовлень клієнтів та значно зменшуючи обсяг ручної роботи для співробітників [33]. Роботи Amazon останнього покоління, такі як Vulcan,

Proteus та Sparrow, використовують штучний інтелект та технології в сфері робототехніки для комплектування, укладання та переміщення продуктів з надзвичайною швидкістю і точністю [84; 75].

Найбільш автоматизований центр виконання замовлень компанії, відкритий у Луїзіані, використовує багаторівневу систему управління запасами та тисячі мобільних роботів і роботизованих рук, скорочуючи час обробки до 25% та розширюючи можливості доставки в той самий день [32]. Ці інновації не лише підвищують продуктивність, але й створюють безпечніші, висококваліфіковані посади для співробітників, демонструючи, як цифрова трансформація може модернізувати ТНК та встановити нові стандарти для глобальних операцій.

Однак технологічні зміни охоплюють не лише внутрішні бізнес-процеси. Значний вплив вони справляють і на взаємодію з ринками, що вимагає від ТНК перегляду стратегій виходу, адаптації до нових економічних умов та формування інноваційних моделей присутності.

Стрімкий розвиток електронної комерції та цифрових платформ докорінно змінив бізнес для ТНК, спричинивши перехід до динамічних онлайн-екосистем. Це дозволяє компаніям напряду працювати з клієнтами, оптимізувати операції та підвищувати ефективність і персоналізацію за допомогою цифрових інструментів. У 2025 році електронна комерція стане центральною складовою світової торгівлі, а обсяг онлайн-роздрібних продажів перевищить 6,3 трлн дол. США [44].

Міжнародні торговельні майданчики, такі як Alibaba, eWorldTrade, JD.com та Mercado Libre, стали потужними новими каналами для виходу на ринок та глобальної експансії (рис. 3.1). Ці платформи об'єднують мільйони покупців та продавців через кордони, пропонуючи ТНК миттєвий доступ до величезних споживчих баз та оптимізовану логістику. Інтеграція персоналізації на основі штучного інтелекту, соціальної комерції та безпечних платіжних систем ще більше покращила досвід клієнтів та дозволила брендам адаптувати пропозиції до місцевих уподобань.

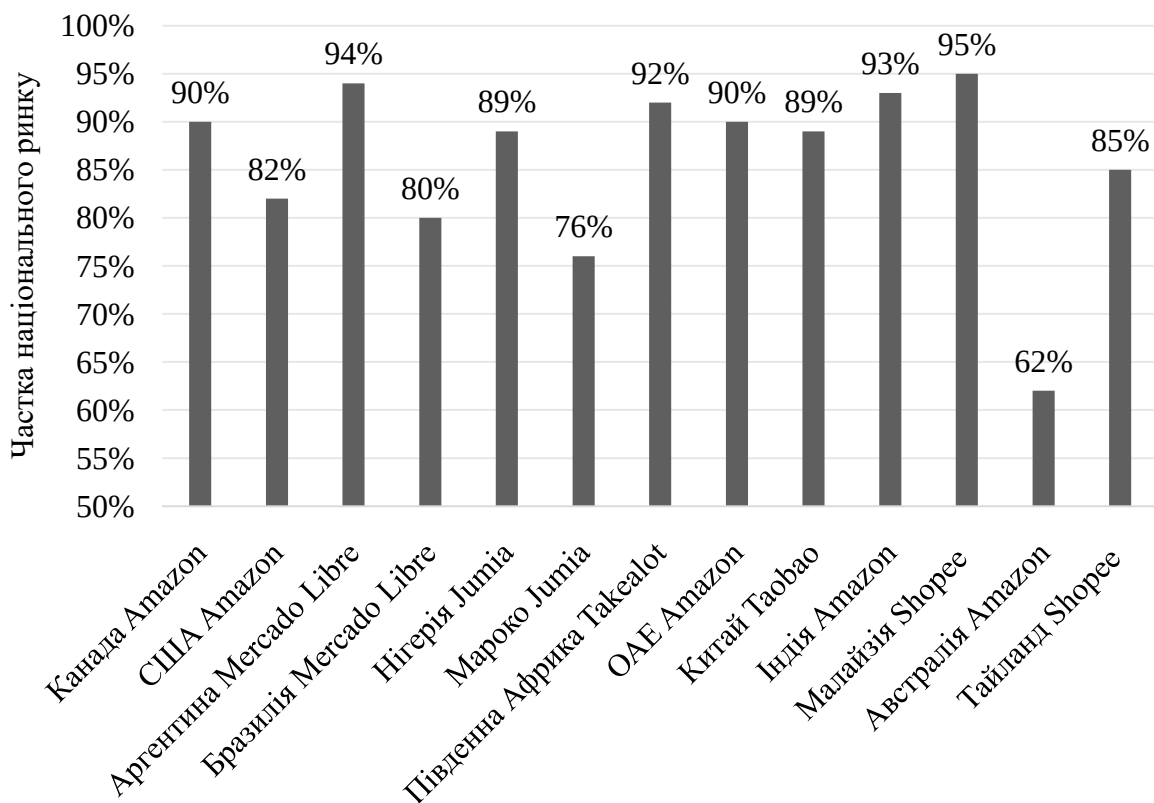

Рисунок 3.1 – Домінування міжнародних платформ електронної торгівлі на національних ринках

Джерело: [44].

В результаті ТНК тепер можуть запускати продукти, тестувати нові ринки та адаптуватися до споживчих тенденцій з безпрецедентною швидкістю та гнучкістю, демонструючи, як цифрові платформи переосмислюють правила міжнародної торгівлі.

Однак розширення цифрової присутності та зростання обсягів обробки персональних даних супроводжуються новими викликами. Зі зростанням цифрової трансформації кібербезпека та цифровий суверенітет стали ключовими для ТНК, що працюють у різних країнах.

Захист даних – не лише питання ризик-менеджменту, а й довіри клієнтів, партнерів і регуляторів. ТНК обробляють великі обсяги конфіденційної інформації, що робить їх привабливими цілями для кібератак. За прогнозом Gartner, до 2025 року 30% транснаціональних компаній можуть зазнати втрат

доходів, репутації чи судових позовів через неналежне управління ризиками, пов'язаними з цифровим суверенітетом [58].

ТНК мають дотримуватися складних правил захисту даних, де GDPR (Загальний регламент про захист персональних даних) залишається золотим стандартом із суворою згодою та прозорістю. ЄС посилив регулювання через закони про дані та ШІ для цифрового суверенітету. Китай і США впровадили власні норми з різними вимогами, що ускладнює дотримання для ТНК.

Цифровий суверенітет – це контроль над даними, інфраструктурою та цифровими процесами відповідно до місцевого законодавства, і він став стратегічним пріоритетом для ТНК. Для багатьох компаній це означає впровадження суверенних хмарних рішень і локалізацію даних, щоб відповідати національним вимогам і зменшити ризики, пов'язані з транскордонною передачею даних [47]. Наприклад, понад 60% німецьких керівників у сфері ІТ зараз розглядають цифровий суверенітет як свободу вибору постачальників та програмних рішень, що відповідають вимогам місцевого законодавства (рис. 3.2).

Регуляторний ландшафт у цифровій сфері стане більш фрагментованим через різні національні стратегії, що ускладнить транскордонні зобов'язання й вимоги локалізації [53]. У відповідь ТНК інвестують у кібербезпеку, контроль відповідності та навчання персоналу, а також впроваджують проактивний захист даних для збереження роботи в глобальній цифровій економіці.

Поряд із технологічними змінами, дедалі більшого значення набувають екологічна відповідальність і впровадження принципів сталого розвитку. Сталий розвиток став стратегічним імперативом для транснаціональних корпорацій, а ESG-стратегії (екологічні, соціальні, управлінські) знаходяться на передньому краю цієї трансформації. У 2025 році 80% великих корпорацій активно перекалібрують свої стратегії ESG у відповідь на зміни в регуляторному ландшафті та посилення політичного контролю [43; 92].

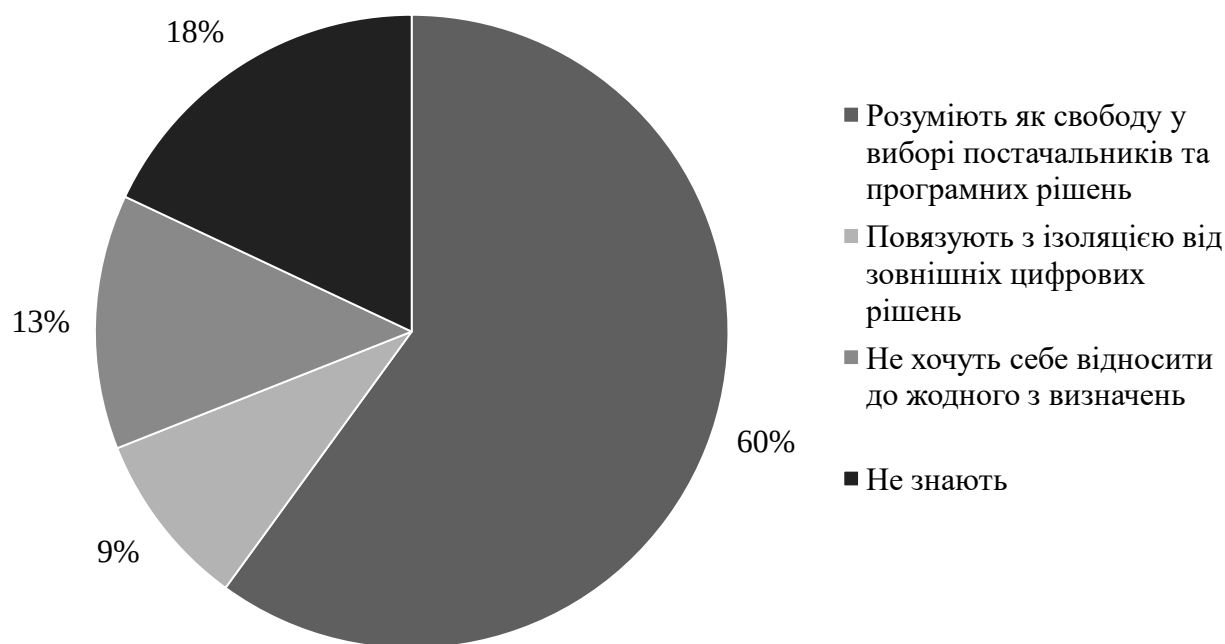

Рисунок 3.2 – Обізнаність німецьких керівників у сфері ІТ щодо цифрового суверенітету

Джерело: [47].

Поряд із технологічними змінами, дедалі більшого значення набувають екологічна відповідальність і впровадження принципів сталого розвитку. Сталий розвиток став стратегічним імперативом для транснаціональних корпорацій, а ESG-стратегії (екологічні, соціальні, управлінські) знаходяться на передньому краю цієї трансформації. У 2025 році 80% великих корпорацій активно перекалібрують свої стратегії ESG у відповідь на зміни в регуляторному ландшафті та посилення політичного контролю [43; 92].

Нефінансова звітність зараз є основною вимогою, особливо в таких регіонах, як Європа та Азія, де нові правила, такі як Директива ЄС про корпоративну звітність про сталий розвиток (CSRD), вимагають безпрецедентної прозорості та глибини розкриття інформації про сталий розвиток [95; 93]. Цей зсув вимагає від компаній інвестування в новий досвід та цифрові інструменти, включаючи штучний інтелект та блокчейн, щоб

забезпечити моніторинг у режимі реального часу та автоматизовані аудити сталого розвитку, що зробить звітність ESG (екологічна, соціальна та управлінська корпоративна відповідальність) більш надійною та керованою.

Попри такі виклики, як високі витрати, обмежені бюджети та політична поляризація, ESG вже не є опцією – клієнти, інвестори й регулятори вимагають реальних результатів, а не лише обіцянок. Наприклад, 80% компаній мають довгострокові цілі щодо викидів, але лише третина впровадила конкретні заходи, зосереджуючись переважно на скороченні викидів першої та другої категорії [51]. ESG – це підхід, який реалізують компанії, інтегруючи принципи сталого розвитку в операційні стратегії, бізнес-моделі, реінжиніринг ланцюгів постачання, дизайн продукції, а також у впровадження принципів циркулярної економіки [52].

Провідні ТНК, такі як Unilever і Nestlé, демонструють цей підхід: вони впроваджують «зелений» маркетинг і ставлять амбітні цілі зі скорочення викидів. Unilever зосереджується на зменшенні використання пластику, переході на 100% відновлювану електроенергію та запуску вуглецево-нейтральної продукції, а Nestlé прагне досягти нульових викидів до 2050 року, інвестуючи в регенеративне сільське господарство й відновлювану енергетику. Такі ініціативи спрямовані не лише на дотримання вимог чи покращення репутації, а й на створення довгострокової цінності, управління ризиками та залучення сталого фінансування [93].

Насамперед це стосується екологічної відповідальності – ключової складової ESG, де компанії змушені реагувати на виклики кліматичної кризи через скорочення викидів, впровадження «зелених» технологій та оптимізацію ресурсокористування. Ключовий елемент цієї трансформації – впровадження принципів циркулярної економіки: повторне використання, переробка та регенерація матеріалів протягом усього життєвого циклу продукту. ЄС, наприклад, ставить за мету побудову повністю циркулярної економіки до 2050 року. Це передбачає суворіші вимоги до дизайну продукції, рівня переробки, використання вторинної сировини та впровадження цифрових

паспортів продукції для кращої відстежуваності та сталого розвитку.

Для підтримки цього зрушення, такі великі фінансові ініціативи, як Спільна ініціатива з циркулярної економіки (JISE), виділили 16 мільярдів євро на циркулярні проекти (ініціативи, які націлені на зменшення відходів, повторне використання ресурсів і мінімізацію негативного впливу на довкілля) до 2025 року, що підкреслює масштаби інвестицій, що зараз спрямовуються у стійкі бізнес-моделі [99]. Компанії впроваджують циркулярні ланцюги поставок (модель, що забезпечує повторне використання, переробку та відновлення ресурсів з метою зменшення відходів і економії сировини), розробляють схеми повернення та інвестують у замкнені системи переробки, щоб мінімізувати відходи та продовжити життєвий цикл продукції [39].

Паралельно, ТНК активно інвестують у «зелені» технології, енергію вітру, водень, передові методи переробки, для скорочення викидів, підвищення енергобезпеки й конкурентоспроможності. ЄС заохочує промисловість інтегрувати відновлювану енергію та ресурсоефективні процеси на всіх етапах виробництва [40].

Такі зусилля з екологічної модернізації дедалі більше підтримуються державно-приватними партнерствами, інноваціями у сфері стійких матеріалів та розширенням моделей циркулярного бізнесу, представленими на міжнародних форумах, таких як Всесвітній форум циркулярної економіки [110]. Як результат, ТНК, які роблять ставку на циркулярність і зелені технології, не лише зменшують екологічний вплив, а й стають лідерами у переході до сталої низьковуглецевої економіки.

Водночас реалізація сталих підходів у діяльності транснаціональних компаній відбувається на тлі суттєвих змін у глобальному середовищі. У відповідь на глобальну невизначеність ТНК дедалі частіше переходять до регіоналізації – переорієнтовують операції на місцеві та регіональні ринки для підвищення стійкості й зниження геополітичних ризиків і торговельних перебоїв.

Зростає створення паралельних ланцюгів постачання, наприклад, стратегії

«Китай+1» чи ніршоринг, коли виробничі бази диверсифікують у Південно-Східній Азії, Латинській Америці або Східній Європі поряд із традиційними центрами [98].

Підхід «Китай+1» дає ТНК змогу зменшити ризики надмірної залежності від однієї країни, такі як політичні зміни, тарифи чи перебої в постачанні. Ніршоринг наближає виробництво до основних ринків, знижує витрати на логістику, скорочує терміни доставки й підвищує адаптивність до місцевих потреб. Наприклад, компанії з виробництва електроніки та авто розширюють присутність у В'єтнамі, Мексиці, Польщі, формуючи незалежні регіональні мережі постачання. Така регіоналізація підвищує гнучкість і відповідає новим вимогам щодо локального контенту, локалізації даних і стандартів сталого розвитку [60].

У цьому контексті дедалі більшої ваги набуває регіональний вимір: замість уніфікованих глобальних стратегій компанії зосереджуються на локальних ринках, адаптуючи свої операційні моделі до специфіки окремих економічних просторів. В умовах швидких глобальних змін, ТНК все більше покладаються на альянси, партнерства та спільні платформи для підвищення адаптивності й стійкості.

Мережеві бізнес-моделі дозволяють ділитися ресурсами, знаннями та ризиками, зменшуючи вразливість до збоїв і відкриваючи нові можливості. Відкриті інновації, спільна розробка продуктів і технологій із зовнішніми партнерами, зокрема стартапами, університетами й навіть конкурентами, прискорюють впровадження новацій і дають доступ до різноманітного досвіду. Такий підхід стимулює розробку продуктів, розширення ринку та підтримує цілі сталого розвитку й цифрової трансформації [100; 94].

В умовах нестабільності традиційне довгострокове планування поступається динамічним сценарним підходам. ТНК використовують сценарний аналіз і стрес-тестування стратегій, що дозволяє приймати гнучкі рішення та швидко реагувати на ризики й можливості [83].

Успіх ТНК залежить від постійної адаптації корпоративної культури та

операцій, розвитку робочої сили, інвестицій у цифрові інструменти та створення партнерських екосистем. Поєднуючи мережеву співпрацю з адаптивним плануванням, вони перетворюють невизначеність на конкурентну перевагу в мінливому глобальному бізнес-середовищі [94].

Отже, дослідження поточних підходів і стратегічних рішень транснаціональних корпорацій показує, що їхній подальший розвиток залежить від здатності швидко впроваджувати інновації, ефективно управляти ризиками та забезпечувати сталість у відповідь на глобальні трансформації.

Використання цифрових технологій, диверсифікація джерел постачання, розвиток внутрішньокорпоративної співпраці та дотримання екологічних стандартів дозволяють ТНК не лише зберігати стійкість, а й відкривати нові можливості для зростання. Практичний досвід провідних корпорацій підтверджує, що системний підхід до трансформації бізнес-процесів забезпечує досягнення стратегічних цілей навіть в умовах глобальної невизначеності.

3.2 Сценарії еволюції ТНК і їх взаємодії з національними економіками до 2035 року: ризики та можливості

У сучасних умовах транснаціональні корпорації стикаються з безпрецедентною турбулентністю, що змінює звичну логіку їх розвитку. Традиційна модель глобального зростання – з масштабною експансією, централізованими ланцюгами постачання та універсальними корпоративними практиками – дедалі частіше виявляється неефективною в новому стратегічному контексті. Світовий економічний порядок втрачає стабільність через геополітичну фрагментацію, конфлікти, санкційні обмеження та посилення протекціонізму. Усе частіше на перший план виходять шоки, пов'язані з пандеміями, війнами, енергетичними й кліматичними кризами, що порушують логістику, виробництво й фінансові потоки ТНК.

Крім того, стираються межі між економікою, технологіями та політикою. Інновації у сфері штучного інтелекту, цифрових платформ чи кібербезпеки вже не є суто бізнес-процесами – вони впливають на суверенітет держав, соціальну стабільність і міжнародні відносини. У цих умовах зростає значення локальних вимог: екологічних норм, соціальних очікувань, державного регулювання, культурної специфіки.

Внаслідок цього майбутнє ТНК не піддається лінійному прогнозуванню. Воно являє собою спектр можливих сценаріїв, кожен із яких містить власний набір ризиків, викликів і потенційних переваг. Для усвідомлення цих альтернатив і розробки адаптивної стратегії необхідне використання сценарного підходу – інструменту стратегічного моделювання, який дозволяє передбачити еволюцію ТНК у динамічному середовищі та оцінити її вплив на національну економіку.

З-поміж основних сценаріїв, що визначають траєкторії розвитку транснаціональних корпорацій у довгостроковій перспективі, виділимо глобалістичний, блоковий та фрагментований. Кожен із них окреслює окрему модель світового устрою та відповідні умови для функціонування ТНК (рис.3.3).

Можливий «глобалістичний сценарій» еволюції ТНК до 2035 року передбачає повернення до відкритих ринків, що характеризується послабленням геополітичної напруженості та відновленням зобов'язань щодо міжнародної співпраці. За цим сценарієм дипломатичні зусилля та багатосторонні угоди допомагають зменшити торговельні бар'єри та політичні тертя, що, своєю чергою, стимулює відновлення іноземних інвестицій та транскордонної ділової активності.

Історичний аналіз підтверджує, що коли геополітична напруженість спадає, ТНК з більшою ймовірністю розширюватимуть свою діяльність, відновлюватимуть глобальні ланцюги створення вартості та прагнутимуть довгострокових інвестицій, оскільки сприйняття ризику знижується, а світове економічне середовище стає більш передбачуваним [106].

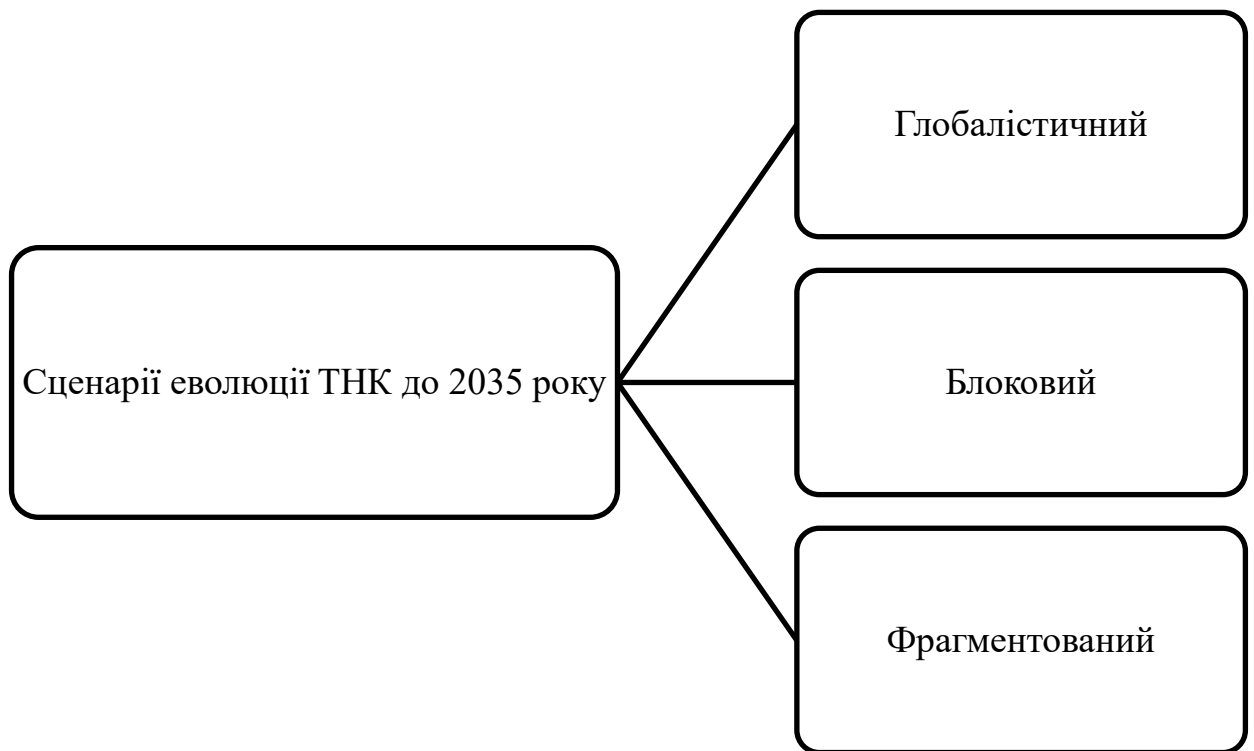

Рисунок 3.3 – Сценарії еволюції ТНК до 2035 року

Джерело: складено автором.

Зі стабілізацією міжнародних відносин ТНК можуть зосередитися на реконструкції та оптимізації глобальних ланцюгів створення вартості, які раніше були фрагментовані торговельними війнами, санкціями та регіональними конфліктами. Це колективне «переналаштування» ланцюгів створення вартості передбачає використання цифрових технологій та автоматизації для створення більш ефективних, стійких та сталих мереж, що охоплюють численні країни та регіони. В результаті ТНК повертають собі роль ключових інтеграторів світового попиту, пов'язуючи постачальників та споживачів через кордони та стимулюючи економічну інтеграцію [103].

Технологічний прогрес, особливо в автоматизації, штучному інтелекті та цифрових платформах, ще більше зміцнить позиції цифрових ТНК як організаторів світової торгівлі. До 2035 року ці компанії, ймовірно, відіграватимуть центральну роль у формуванні економічних мереж, стандартизації практик та сприянні безперервному потоку товарів, послуг і даних по всьому світу. Таким чином, глобалістичний сценарій надає значні

можливості для ТНК: доступ до більших ринків, відновлення інвестиційних потоків, збільшення інновацій та здатність використовувати глобальні таланти. Водночас цей сценарій вимагатиме ретельного регулювання у сферах цифрової політики, конкуренції та захисту даних, оскільки вплив ТНК на міжнародні економічні та технологічні системи продовжує зростати. (табл. 3.1).

Однак глобалістичний сценарій не є єдиною можливою траєкторією розвитку. Альтернативою йому виступає «блоковий» сценарій, що передбачає глибше розмежування економічних зон і зміну векторів взаємодії. У межах такого сценарію світова економіка може набути конфігурації кількох самодостатніх регіональних блоків, у яких ТНК будуть змушені адаптувати свою діяльність до локальних нормативних, політичних та культурних умов. Це обмежить масштаби глобальної інтеграції, але водночас може стимулювати розвиток регіональних виробничих екосистем та нових форм співпраці в межах окремих геоekonomічних просторів.

У подібних умовах транснаціональні корпорації можуть зіткнутися з підвищеним регуляторним тиском, фрагментацією ринків і необхідністю створення гнучкіших бізнес-моделей. Проте, для тих компаній, що зможуть успішно переорієнтуватися, відкриються нові можливості – зокрема, поглиблення присутності на окремих регіональних ринках, налагодження локалізованих ланцюгів постачання та зміцнення довгострокових партнерств із місцевими урядами й спільнотами.

Таблиця 3.1 – Глобалістичний сценарій еволюції ТНК

Сценарій	Ключові риси	Наслідки для ТНК	Наслідки для національних економік
Глобалістичний	– Послаблення геополітичної напруги – Відновлення глобальних ланцюгів вартості – Посилення ролі цифрових платформ	– Розширення ринків збуту – Централізована, але цифрово-інтегрована модель управління – Широке використання big data та ІІІ	– Доступ до іноземних інвестицій і технологій – Зміцнення інтеграції у глобальну економіку – Зростання експорту

Джерело: складено автором.

«Блоковий» сценарій майбутнього транснаціональних корпорацій до 2035 року презентує світ, розділений на кілька економічних зон, кожен з яких очолюють провідні держави, що формують ключові центри впливу: Сполучені Штати Америки в Північній Америці, Німеччина, Франція та Велика Британія в Європі, Китай та Індія – як конкуренти у впливі на країни Глобального Півдня, включно з державами Азії, Африки, Латинської Америки. У цьому сценарії ці регіони конкурують економічно, але також зосереджуються на зміцненні власних торговельних зв'язків. Наприклад, очікується, що Китай стане найбільшим торговельним партнером Латинської Америки, тоді як ЄС буде тісніші зв'язки з такими групами, як Mercosur (економічний та політичний союз країн Південної Америки, створений для зміцнення торговельних зв'язків, економічної інтеграції та політичної співпраці). Регіональні торговельні угоди, такі як RCEP (Регіональне всеохоплююче економічне партнерство) в Азії та AfCFTA (Африканська континентальна зона вільної торгівлі) в Африці, показують, наскільки важливими стають ці економічні зони, зменшуючи вплив будь-якої окремої держави.

У цьому сценарії ТНК еволюціонують у гнучкі багаторегіональні структури. Замість єдиної централізованої стратегії вони дедалі частіше організовують діяльність як мережу регіональних підрозділів із певною самостійністю у прийнятті рішень та адаптації до місцевих умов. Це дозволяє адаптувати продукти, ланцюги постачання та бізнес-моделі до специфіки кожної економічної зони, водночас зберігаючи глобальну ефективність там, де це можливо. Здатність поєднувати глобальну узгодженість із локальною адаптивністю стає ключовою конкурентною перевагою, адже ТНК мають діяти в умовах різних стандартів, валют і цифрових екосистем. Зростає роль місцевих партнерств і регіональних угод, через які ТНК співпрацюють із місцевими фірмами, урядами та установами для доступу до ринків і дотримання правил. Спільні підприємства, платформи інновацій і транснаціональні проєкти допомагають розподіляти ризики та ресурси, реагуючи на місцеві виклики (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Блоковий сценарій еволюції ТНК

Сценарій	Ключові риси	Наслідки для ТНК	Наслідки для національних економік
Блоковий	– Формування економічних блоків (США–ЄС, Китай–Азія тощо) – Геоекономічна конкуренція – Роль локальних угод	– Модернізація структури ТНК у мульти-регіональні кластери – Необхідність адаптації до регіональних норм – Більше локальних партнерств	– Стимулювання регіонального виробництва – Підвищення ролі національних компаній у ТНК-ланцюгах – Зміцнення внутрішніх ринків

Джерело: складено автором.

Ще однією можливістю для майбутнього розвитку є фрагментований сценарій еволюції ТНК який до 2035 року передбачає помітний відхід від глобалізації, коли держави посилюватимуть контроль над своєю економікою та транскордонною діяльністю.

У цьому середовищі зростаючий протекціонізм та деглобалізація стають домінуючими тенденціями, оскільки уряди реагують на політичний, економічний та безпековий тиск, встановлюючи нові торговельні бар'єри, посилюючи перевірку інвестицій та надаючи пріоритет вітчизняним галузям промисловості.

Це посилення, ймовірно, проявиться у вигляді зростання вимог до локалізації виробництва, можливого запровадження обмежень на прямі іноземні інвестиції та більш активного застосування промислової та протекціоністської політики з метою підтримки «національних чемпіонів» і захисту їх від зовнішньої конкуренції (табл. 3.3) [35; 85].

Таблиця 3.3 – Фрагментований сценарій еволюції ТНК

Сценарій	Ключові риси	Наслідки для ТНК	Наслідки для національних економік
Фрагментований	– Повернення до протекціонізму – Втручання держави в економіку – Відхід від глобалізації	– Зниження ефективності глобальних стратегій – Примусова локалізація виробництв – Обмеження на ПП	– Зростання автономії, але й підвищення витрат – Можливе зниження конкурентоспроможності – Обмежений доступ до технологій

Джерело: складено автором.

Для ТНК цей сценарій означає локалізацію виробництва та ланцюгів постачання для дотримання національних норм і зменшення ризиків, що може призвести до вищих витрат, зобов'язань щодо локального зберігання даних і обмежень інвестицій, знижуючи ефективність глобального розподілу капіталу [35].

Подальшим наслідком цього сценарію є послаблення універсальних корпоративних стандартів. Оскільки регуляторні режими розходяться, а уряди надають пріоритет національним інтересам, ТНК можуть зіткнутися з суперечливими вимогами щодо таких питань, як конфіденційність даних, трудові стандарти та захист навколишнього середовища [65]. Це може підірвати глобальну узгодженість корпоративного управління та дотримання вимог, змушуючи компанії застосовувати фрагментовані підходи, адаптовані до кожної юрисдикції. Зрештою, фрагментований сценарій створює значні ризики для ТНК: обмежений доступ до світових ринків, вищі витрати та підвищена складність, але також можливості для тих, хто здатний швидко адаптуватися до місцевих умов та використовувати державну підтримку у стратегічних секторах [35].

Кожен із розглянутих сценаріїв створює як нові виклики, так і нові можливості для національних економік.

До 2035 року національні економіки, що взаємодіють з транснаціональними корпораціями, зіткнуться зі складним комплексом ризиків та викликів, що формуються технологічною, фінансовою та геополітичною динамікою. Одним із найважливіших ризиків є потенціал зростання економічної залежності від ТНК, особливо в секторах, де ці корпорації досягають технологічного домінування.

Оскільки ТНК контролюють ключові технології та цифрову інфраструктуру, приймаючі країни можуть зіткнутися із обмеженою автономією своєї вітчизняної промисловості та політики, місцеві фірми будуть намагатися конкурувати, а уряди зіткнуться з тиском щодо узгодження

економічної політики з інтересами великих іноземних інвесторів. Це може призвести до зменшення стратегічного контролю над виробничими системами та зміщення економічних пріоритетів на користь прибутковості ТНК, а не цілей національного розвитку.

Ще одним постійним викликом є загроза податковому суверенітету. ТНК часто використовують відмінності в національних податкових режимах, застосовуючи трансфертне ціноутворення, переміщення прибутку та офшорні структури для мінімізації свого глобального податкового тягара. Така практика розмиває податкову базу країн, що приймають, ускладнюючи для урядів фінансування державних послуг та інвестування в розвиток. В результаті інтенсифікуються міжнародні дискусії щодо необхідності скоординованих податкових реформ та суворіших глобальних стандартів для забезпечення справедливих виплат ТНК до національних бюджетів.

У світі, який може стати більш фрагментованим, національні економіки також стикаються з ризиком виключення з глобальних ланцюгів створення вартості. Зростання протекціонізму, невизначеність торговельної політики та геополітична напруженість можуть призвести до формування конкуруючих економічних блоків, внаслідок чого деякі країни залишаться поза межами ключових мереж постачання та інвестиційних потоків [21]. Цей сценарій особливо вплине на країни, що розвиваються, та вразливі економіки, які можуть зіткнутися з уповільненням зростання, обмеженням доступу до технологій та більшою вразливістю до зовнішніх потрясінь [111].

Зрештою, очікується посилення конкуренції за прямі іноземні інвестиції, оскільки країни підвищуватимуть свої вимоги до внутрішніх умов ведення бізнесу – зокрема шляхом підвищення стандартів у сферах ESG, цифрової інфраструктури та правил місцевого контенту. Хоча це може стимулювати позитивні реформи та модернізацію, це також збільшує складність та вартість залучення інвестицій. Уряди повинні збалансувати необхідність пропонувати привабливі умови для ТНК з імперативом захисту національних інтересів та сприяння сталому, інклюзивному розвитку. У цьому контексті пріоритети

політики повинні зосереджуватися на зміцненні стійкості, посиленні багатосторонньої співпраці та забезпеченні того, щоб взаємодія з ТНК підтримувала довгострокові національні цілі, а не короткострокові вигоди [111].

Кожен сценарій розвитку ТНК до 2035 року створює не лише виклики, а й значні нові можливості для національних економік, за умови, що уряди та місцеві зацікавлені сторони стратегічно взаємодіятимуть з цими глобальними гравцями.

У першому сценарії, де геополітична напруженість послаблюється, а відкриті ринки відновлюються, національні економіки отримують безпрецедентний доступ до нових ринків і передових технологій. ТНК виступають потужними інтеграторами світового попиту, сприяючи масштабуванню експорту та передачі інновацій через кордони.

Країни, які активно конкурують за інвестиції транснаціональних корпорацій, демонструючи привабливі умови для бізнесу, можуть отримати вигоду від поширення технологій, підвищення кваліфікації робочої сили та інтеграції у глобальні ланцюги створення вартості. Цей сценарій дозволяє навіть меншим економікам брати участь у світовій торгівлі, диверсифікувати свою експортну базу та прискорювати модернізацію завдяки партнерству з провідними багатонаціональними компаніями.

У блоковому сценарії світ ділиться на економічні зони з сильними регіональними центрами та інноваційними кластерами. Національні економіки використовують регіональні угоди для створення стійких ланцюгів поставок, транскордонної співпраці та інвестицій у ключові галузі. Гнучкі ТНК інвестують у місцеві дослідження, виробництво і розвиток талантів для потреб кожного блоку. Це сприяє появі регіональних лідерів і екосистем, даючи країнам вигоду від спільної інфраструктури, ресурсів і переговорної сили.

Навіть у фрагментованому сценарії, де переважають протекціонізм та локалізація, національні економіки мають можливості для зміцнення вітчизняної промисловості та підтримки національних лідерів. Уряди можуть

використати цей період для інвестування в місцеве виробництво, нарощування технологічного потенціалу та заохочення імпортозаміщення. ТНК, що стикаються з суворішими вимогами до локалізації, можуть створити більш потужні місцеві операції, передавати ноу-хау та співпрацювати з вітчизняними фірмами для дотримання нормативних актів. Це може стимулювати створення робочих місць, сприяти розвитку місцевих постачальників та підвищити національну стійкість до зовнішніх потрясінь.

Отже, незалежно від сценарію розвитку (глобалістичного, блокового чи фрагментованого) транснаціональні корпорації залишаються ключовими гравцями світової економіки. Вони можуть виступати як каталізатори модернізації, джерело технологічного оновлення та сприяння підвищенню конкурентоспроможності національних економік, за умови, що національні політики будуть спрямовані на ефективне управління цією взаємодією та встановлення балансу між інтересами корпорацій і суспільством.

Основна стратегічна мета полягає в тому, щоб максимізувати позитивні побічні ефекти діяльності ТНК: стимулювання передачі технологій, розвиток місцевих виробництв, підвищення стандартів праці, екологічної відповідальності та соціальної інтеграції. Це можливо лише за умови існування чітких та прозорих регуляторних рамок, активної підтримки інноваційного розвитку, а також інституційної спроможності держав своєчасно реагувати на виклики та можливості глобального ринку.

У глобалістичному сценарії ТНК сприяють інтеграції до світових ланцюгів доданої вартості, створюючи мережі співпраці, що охоплюють різні країни і регіони. У регіоналізованому сценарії вони можуть стати основою для формування сильних економічних блоків, підтримуючи регіональну інтеграцію та розвиток локальних екосистем. У фрагментованому сценарії ТНК адаптуються до місцевих умов, підтримуючи локальні економіки у контексті зростаючого протекціонізму та обмежень на транснаціональну діяльність.

Таким чином, ТНК не є просто загрозою або виключно можливістю – це складний інструмент, який за правильного підходу може стати потужним

механізмом забезпечення сталого, інклюзивного і збалансованого розвитку. Ефективна взаємодія з ними здатна створити довгострокову вигоду для національних економік, допомагаючи адаптуватися до постійно мінливого глобального середовища та сприяти загальному підвищенню якості життя.

Висновки до розділу 3

Сучасне глобальне середовище характеризується зростанням турбулентності, що зумовлюється низкою взаємопов'язаних чинників, від геополітичної нестабільності й пандемій до кліматичних викликів, ресурсних обмежень та технологічної революції. В таких умовах транснаціональні корпорації залишаються системоутворюючими суб'єктами світової економіки. Вони не тільки адаптуються до нових викликів, а й активно впливають на перебіг глобальних трансформацій, формуючи нові стандарти економічної поведінки.

Моделі вдосконалення діяльності ТНК в останнє десятиліття зазнали суттєвих змін. Передусім, стратегічним пріоритетом стало забезпечення стійкості бізнес-процесів у контексті порушення глобальних ланцюгів постачання, посилення регуляторного тиску та підвищення очікувань з боку споживачів і партнерів щодо цифрової трансформації та екологічної відповідальності. Цифрові технології, такі як штучний інтелект, Інтернет речей, великі дані, хмарні платформи, інтегруються у виробництво, логістику, маркетинг і комунікацію, забезпечуючи нову якість управління й відкриваючи можливості для масштабованого зростання.

Паралельно з цифровізацією, ТНК посилюють фокус на ESG-орієнтованих підходах, що вимагає від них не лише дотримання нормативів, але й проактивної позиції у сфері сталого розвитку. Впровадження моделей циркулярної економіки, екологічна модернізація виробництва, нефінансова

звітність та «зелений» маркетинг стали невід’ємними складовими корпоративних стратегій таких компаній, як Unilever, Nestlé, Siemens, Microsoft. Крім того, актуалізується тенденція до регіоналізації – орієнтації ТНК на локальні ринки, створення дублюючих виробничо-логістичних ланцюгів, формування гнучких альянсів і платформ співпраці, що підвищує їхню здатність до оперативного реагування на кризові події.

У другому підрозділі проаналізовано можливі сценарії еволюції ТНК до 2035 року залежно від рівня глобальної консолідації чи фрагментації. Глобалістичний сценарій передбачає відкриті ринки, цифрову інтеграцію та посилення ролі ТНК, а блоковий – формування регіональних економічних зон із мульти-регіональною присутністю ТНК. Фрагментований сценарій передбачає посилення протекціонізму, локалізацію виробництва та відхід від глобальних стандартів, що несе як ризики, так і нові можливості для ТНК.

Усі сценарії мають складну взаємодію з національними економіками. З одного боку, ТНК можуть сприяти залученню інвестицій, передачі технологій, створенню робочих місць та інституційному зростанню. З іншого – існують ризики посилення економічної залежності, витіснення місцевого бізнесу, втрати податкового суверенітету, особливо у разі надмірної концентрації цифрової або інноваційної потужності в руках окремих корпорацій. Це ставить перед державами завдання вироблення ефективної політики балансування – між привабливістю для ТНК та збереженням економічного суверенітету.

Отже, транснаціональні корпорації в нових умовах не просто адаптуються до викликів цифрової епохи, ESG-орієнтації та регіональної переорієнтації глобальної економіки, а стають активними суб’єктами формування її майбутньої архітекτονіки. Їхня роль як платформ глобально-національної взаємодії дедалі зростає, а стійкість, технологічна інтегрованість і відповідальність за локальний контекст дедалі більше визначають траєкторії довгострокового зростання. Здатність ТНК впроваджувати інновацій, стратегії сталого розвитку та партнерства з державними інституціями буде вирішальним чинником для їх успіху в умовах нової економічної реальності до 2035 року.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У процесі виконання кваліфікаційної роботи було комплексно досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти функціонування транснаціональних корпорацій в умовах економічної глобалізації. Аналіз сучасної вітчизняної та зарубіжної літератури дозволив визначити, що економічна глобалізація є об'єктивним, багатовимірним і багаторівневим процесом, який охоплює всі сфери суспільного розвитку та сприяє формуванню єдиного світового економічного простору. Встановлено, що основними рушійними силами глобалізації виступають науково-технічний прогрес, розвиток інформаційних технологій, лібералізація міжнародної торгівлі, посилення інтеграційних процесів і зростання ролі транснаціонального капіталу. Саме ТНК стали ключовими агентами глобалізації, оскільки вони забезпечують міждержавний рух капіталу, товарів, технологій та управлінських інновацій, формують глобальні ланцюги доданої вартості та сприяють інтеграції національних економік у світову систему. У ході дослідження було доведено, що діяльність ТНК має як позитивні, так і негативні наслідки для країн-реципієнтів. До позитивних ефектів належать залучення іноземних інвестицій, створення нових робочих місць, поширення сучасних технологій, підвищення конкурентоспроможності національних підприємств, інтеграція у світові ринки. Водночас, серед негативних аспектів виділено ризик витіснення локальних виробників, зростання економічної залежності від зовнішніх суб'єктів, можливість трансферу прибутків за кордон, екологічні та соціальні виклики. Проаналізовано сучасні тенденції розвитку ТНК, зокрема їхню орієнтацію на інновації, цифровізацію бізнес-процесів, екологізацію виробництва та соціальну відповідальність. Встановлено, що у сучасних умовах ТНК дедалі активніше впроваджують стратегії сталого розвитку, беруть участь у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, скорочення нерівності, підтримка інклюзивного зростання. Критично оцінено існуючі

проблеми діяльності ТНК у країнах з перехідною економікою, серед яких недостатня адаптація національного законодавства до вимог глобального бізнесу, низький рівень інституційної спроможності, загрози втрати економічного суверенітету, нерівномірний розподіл вигід від діяльності ТНК між країнами та регіонами.

Вивчення теоретичних основ економічної глобалізації та діяльності ТНК дозволило сформулювати цілісне уявлення про їхню роль у трансформації світового господарства. Виявлено сучасні тенденції розвитку ТНК, зокрема цифровізацію, інноваційність, екологічну орієнтацію та соціальну відповідальність. Досліджено вплив ТНК на економічний розвиток країн, визначено як позитивні, так і негативні наслідки їхньої діяльності. Критично оцінено проблеми та ризики, пов'язані з діяльністю ТНК, а також чинники, що стримують ефективну взаємодію з національними економіками. Визначено можливості використання міжнародного досвіду регулювання діяльності ТНК у національній практиці. Розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності взаємодії ТНК з державними інститутами та національними підприємствами.

З метою підвищення ефективності функціонування ТНК у національній економіці доцільно удосконалити законодавчу базу щодо регулювання їхньої діяльності, забезпечити баланс між залученням іноземних інвестицій та захистом національних інтересів, активізувати співпрацю з міжнародними організаціями для впровадження кращих світових практик у сфері корпоративного управління та сталого розвитку, а також розвивати інституційну спроможність органів державної влади для ефективного моніторингу та контролю діяльності ТНК на території країни. Національним підприємствам рекомендовано акцентувати увагу на підвищенні інноваційного потенціалу, впровадженні сучасних технологій та розвитку кадрового потенціалу для успішної інтеграції у глобальні ланцюги доданої вартості, а також використовувати партнерство з ТНК для отримання доступу до новітніх технологій, управлінських практик і міжнародних ринків. ТНК, у свою чергу,

мають дотримуватись принципів корпоративної соціальної відповідальності, сприяти розвитку локальних громад, інвестувати у проекти сталого розвитку та екологічної безпеки, забезпечувати прозорість діяльності, відкритість до співпраці з національними органами влади та громадськими організаціями. Для наукової та освітньої сфери важливо поглиблювати дослідження впливу ТНК на соціально-економічний розвиток країн, розробляти нові моделі взаємодії глобального та локального бізнесу, а також впроваджувати у навчальні програми дисципліни, присвячені питанням глобалізації, міжнародного бізнесу та управління ТНК.

Результати роботи мають практичне значення для органів державної влади, національних підприємств та наукових установ, оскільки сприяють формуванню ефективної політики залучення та регулювання діяльності ТНК, підвищенню конкурентоспроможності національної економіки та розвитку міжнародного економічного співробітництва. Перспективними напрямками подальших досліджень є аналіз впливу новітніх технологій, таких як Big Data, штучний інтелект, блокчейн, на трансформацію бізнес-моделей ТНК, а також дослідження механізмів забезпечення сталого розвитку у глобальному бізнес середовищі.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьєв М. Ю. Глобалізація і економічний розвиток. URL: <https://goo.su/8gTP> (дата звернення: 20.02.2025).
2. Андрощук Г. О., Борко Ю. Л., Бутнік-Сіверський О. Б., Орлюк О. П., Ревуцький С. Ф. Національна політика розвитку інтелектуального капіталу з позицій глобалізації економіки та механізм її правового забезпечення: монографія. Київ: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2017. 352 с. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/037433ad-1016-42d4-86ec-96b6fd74eb06/content> (дата звернення: 18.02.2025).
3. Варуша А., Пожар А. Транснаціональні корпорації як рушійні сили економічної глобалізації. Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті : матеріали міжнар. наук.–практ. конф. (м. Полтава, 10 квіт. 2025 р.). Полтава, 2025. 623–625 с.
4. Войтко С. В., Скоробогатова Н. Є. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти. Київ: КПП ім. Ігоря Сікорського, 2017. 204 с.
5. Войтко С. В., Гавриш О. А., Корогодова О. О., Моїсеєнко Т. Є. Транснаціональні корпорації. 2016. 210 с.
6. Глобалізація економіки: навчальний посібник. Львів: Львівська комерційна академія, 2011. 684 с. URL: https://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Buh_Obliku/Kucik/Docs/K1-2_GlobEko_book.pdf (дата звернення: 18.02.2025).
7. Глобалізація світової економіки. Навчальні матеріали онлайн. URL: <https://buklib.net/books/30225/> (дата звернення: 28.02.2025).
8. Глобальна економіка. Сутність глобальної економіки та її становлення. URL: http://lib-net.com/content/9749_Sytnist_globalnoi_ekonomiki_ta_ii_stanovlennya.html (дата звернення: 20.02.2025).
9. Димитриєска С. Од меѓународната научна конференција на еурм «Маркетиншката стратегија мора да се адаптира на променливиот свет»

URL: <http://vecer.com.mk/default.asp?itemid=6DC903FA909F674C86B4B2C8E7167662> (дата звернення: 15.02.2025).

10. Добровольська П. А. Технологічний прогрес як головний чинник глобалізації економіки. Матеріали студентської наукової конференції Миколаївського національного аграрного університету. Миколаїв, 2021. С. 51–55. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/16359/1/51-55.pdf> (дата звернення: 24.02.2025).
11. Дорошенко Т. Розвиток транснаціональних корпорацій та їх вплив на економіку країни. URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%A1%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%88/page7.html (дата звернення: 16.04.2024).
12. Індекс легкості ведення бізнесу. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Індекс_легкості_ведення_бізнесу (дата звернення: 17.04.2024).
13. Костицький В. В. Економіко-правові проблеми концентрації капіталу: від промислово-фінансових груп до транснаціональних компаній. *Право України*. 2003. №4 С. 48–53.
14. Костицький В. В. Економічні передумови утворення та діяльності промислово-фінансових груп. *Малий і середній бізнес*. 2001. С. 223–236
15. Крисенко К. А. Глобалізація та її наслідки для економіки країн світу. *Регіональний центр економічного розвитку області*. URL: <https://goo.su/8gtp> (дата звернення: 28.02.2025).
16. Макарова М. В. Взаємозв'язок глобалізації та культури у сучасному світі. *Питання культурології*. 2022. № 40. С. 54–61. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/43819/1/M_Makarova_TIK_2022_FUFKM.pdf (дата звернення: 17.02.2025).
17. Манзя М. В. Соціальний вимір глобалізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2008. № 32. С. 196–202 URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/visnik_32_196.pdf (дата звернення: 21.06.2025).
18. Мельник М. І., Залуцький І. Р. Виокремлення глобалізаційних чинників

- соціально-економічного розвитку: концепт ендогенізації. *Регіональна економіка*. 2022. № 1. С. 134–142. URL: https://re.gov.ua/re202201/re202201_014_MelnykMI,ZalutskyIR.pdf (дата звернення: 17.02.2025).
19. Моторин С. В., Яценко О. В., Грязина А. В., Шевчик О. М. Вплив е-торгівлі на глобалізаційні перетворення у світі та в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2021. № 1(214). С. 65–73. URL: <https://econom.bulletin.knu.ua/article/download/1077/907/3270> (дата звернення: 07.02.2025).
 20. Нові регіональні економіки. Львів: Літопис, 2003. 196 с.
 21. Організація економічного співробітництва та розвитку. Пресреліз щодо світового економічного прогнозу. URL: <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/06/global-economic-outlook-shifts-as-trade-policy-uncertainty-weakens-growth.html> (дата звернення: 02.05.2025).
 22. Панченко В. Г. Неопротекціонізм у міжнародній економічній політиці. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. Маріупольський державний університет, Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2019. 635 с.
 23. Рокоча В. В., Плотніков О. В., Новицький В. Є. та ін. Транснаціональні корпорації : навч. посіб. Київ, 2001. 304 с.
 24. Рудковський О. Є. Економічна глобалізація: сутність, рушійні сили, наслідки. Сумський державний університет. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/56411/5/Rudkovskyi_Ekonomichna_hlobalizatsiia.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
 25. Савченко М., Гриб А., Соболева А. Мультинаціональні корпорації в економіці країн, що розвиваються: світові тенденції та вітчизняні реалії. *Galician economic journal* 2023. № 4. С.12-19
 26. Сапа Н. В. Глобальна трансформація сучасних економічних процесів: теоретико-методологічні засади. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2008. № 32.

- С. 190–195. URL: https://old-zdia.znu.edu.ua/gazeta/visnik_32_190.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
27. Саричев В. І. Теоретичні основи глобалізації світової економіки в контексті дослідження тенденцій людського розвитку. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1701> (дата звернення: 21.04.2025).
 28. Сіденко С. В. Сучасні тенденції розвитку людського капіталу в глобальному середовищі *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 2 (56). С. 25–43. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2002815> (дата звернення: 21.03.2025).
 29. Сімахова А. О., Юрчук К. Ю. Оцінка впливу діяльності ТНК на країни, що розвиваються. *Economic Management*. 2024. № 3 (109). С. 48–52. URL: <https://ema.ztu.edu.ua/article/view/313562> (дата звернення: 29.04.2024).
 30. Скавронська І. В., Мадараш О. В. Місце і роль ТНК у розвитку національних економік. *Молодий вчений*. 2016. № 4 (31). С. 187–199.
 31. Сокол К. М. Світовий ринок інформаційних технологій в контексті глобалізації світової економіки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 3. С.1–6. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/16.pdf> (дата звернення: 21.04.2025).
 32. Amazon opens its most automated facility. *The Robot Report*, 2025. URL: <https://www.therobotreport.com/rbr50-company-2025/amazon-opens-its-most-automated-facility/> (дата звернення: 06.04.2025).
 33. Amazon warehouse robot fleet to double by 2025. *Supplychaindive*, 2025. URL: <https://www.supplychaindive.com/news/amazon-warehouse-fulfillment-robots-growth/747707/> (дата звернення: 17.05.2025).
 34. Baracuhy B. Geopolitical risks and the international business environment: challenges for transnational corporations and their global supply chain. *Journal of Political Risk*. 2016. Vol. 4 № 6. URL: <https://www.jpplrisk.com/geopolitical-risks-and-the-international-business-environment-challenges-for-transnational-corporations-and-their-global-supply-chain/> (дата звернення: 05.04.2025).

35. Blockchain and the General Data Protection Regulation: Can distributed ledgers be squared with European data protection law? Study. European Parliamentary Research Service. Brussels, 2018. P. 88 URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627126/EPRS_STU\(2018\)627126_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/627126/EPRS_STU(2018)627126_EN.pdf) (дата звернення: 21.06.2025).
36. Bornschier V., Chase-Dunn C. Transnational Corporations and Underdevelopment. New York: Praeger, 1985. 292 p.
37. Bornschier V., Chase-Dunn C., Robinson R. Cross national Evidence of the Effects of Foreign Investment and Aid on Economic Growth and Inequality: A Survey of Findings and a Reanalysis. *American Journal of Sociology*. 1978. № 84. P. 651–683.
38. Bureau of Economic Analysis. *Official website*. URL: <https://www.bea.gov/> (дата звернення: 02.05.2025).
39. Circle Economy. *Official website*. URL: <https://www.circle-economy.com/> (дата звернення: 11.04.2025).
40. Circular Economy Action Plan. European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en (дата звернення: 15.04.2025).
41. Consumer Behavior and Expectations for 2025. *Diversitech Global*, 2024. URL: <https://www.diversitech-global.com/post/consumer-behavior-and-expectations-for-2025-1> (дата звернення: 21.05.2025).
42. Consumer demands for sustainability are forcing businesses to adopt new strategies. *The Reynolds Center for Business Journalism*, 2025. URL: <https://businessjournalism.org/2025/05/consumer-demands/> (дата звернення: 10.05.2025).
43. Corporate ESG Strategies 2025: Navigating Policy Shifts and Strategic Recalibrations. *LinkedIn*, 2025. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/corporate-esg-strategies-2025-navigating-3gopf> (дата звернення: 04.04.2025).
44. DHL E-Commerce Trends Report 2025: AI and Social Media Reshaping Online

- Shopping. *DHL Group*, 2025. URL: <https://group.dhl.com/en/media-relations/press-releases/2025/dhl-e-commerce-trends-report-2025.html> (дата звернення: 09.05.2025).
45. DHL Global Connectedness Tracker. DHL, 2025. URL: <https://www.dhl.com/global-en/microsites/core/global-connectedness/tracker.html> (дата звернення: 20.04.2025).
 46. Digital Customer Experience Trends 2025: Standing Out in the AI Overload. Hion, 2024. URL: <https://www.hiondigital.com/en/blog/digital-customer-experience-trends-2025-standing-out-in-the-ai-overload/> (дата звернення: 19.04.2025).
 47. Digital Sovereignty: Europe's Path to a Digital Future? ECO – Association of the Internet Industry, 2024. URL: <https://international.eco.de/news/digital-sovereignty-europes-path-to-a-digital-future/> (дата звернення: 29.04.2025).
 48. Drucker P. F. *Management Challenges for the 21st Century*. New York: HarperBusiness, 1999. 207 p.
 49. Dunning J. *Globalization of Business: Challenges and Opportunities*. Oxford: Oxford University Press, 1993. 467 p.
 50. Dunning J. H. *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Wokingham: Addison Wesley, 1992. 946 p.
 51. ESG Empowered Value Chains 2025: PwC Global ESG in Operations Survey. PwC Germany, 2025. URL: <https://www.pwc.de/en/strategy-organisation-processes-systems/operations/global-esg-in-operations-survey.html> (дата звернення: 14.04.2025).
 52. ESG-Strategy 2025+. LBBW – Landesbank Baden-Württemberg. URL: https://www.lbbw.de/group/lbbw/sustainability/strategie/strategie_7vz24r4io_e.html (дата звернення: 21.06.2025).
 53. Europe proposes vague path toward digital sovereignty. *The Register*, 2025. URL: https://www.theregister.com/2025/06/06/europe_international_digital_strategy_nothingburger/ (дата звернення: 12.05.2025).
 54. FDI in Figures, April 2025. *OECD*, 2025. URL: <https://www.>

- oecd.org/en/publications/fdi-in-figures-april-2025_d5a76fd0-en.html (дата звернення: 09.04.2025).
55. *Foreign Direct Investment Increased to a Record \$41 Trillion. IMF Blog*, 2025. URL: <https://www.imf.org/en/Blogs/Articles/2025/02/20/foreign-direct-investment-increased-to-a-record-41-trillion> (дата звернення: 16.05.2025).
 56. From caution to comeback: Navigating cross-border private equity in 2025. *Dentons*, 2025. URL: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2025/may/14/from-caution-to-comeback-navigating-cross-border-private-equity-in-2025> (дата звернення: 10.04.2025).
 57. Gao Shangquan. Economic Globalization: Trends, Risks and Risk Prevention. United Nations, Committee for Development Policy, 2000. 10 p. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_background_papers/bp2000_1.pdf (дата звернення: 28.02.2025).
 58. Gartner predicts 30% of multinationals will be severely impacted by unmanaged digital sovereign risk by 2025. *Gartner*, 2023. URL: <https://www.gartner.com/en/newsroom/press-releases/2023-09-11-gartner-predicts-30-percent-of-multinationals-will-be-severely-impacted-by-unmanaged-digital-sovereign-risk-by-2025> (дата звернення: 08.05.2025).
 59. General Statistics Office of Vietnam. Official website. URL: <https://www.gso.gov.vn/en/> (дата звернення: 28.04.2024).
 60. 2025 Geostrategic Outlook. *EY*, 2025. URL: <https://www.ey.com/content/dam/ey-unified-site/ey-com/en-gl/insights/geostrategy/documents/ey-2025-geostrategic-outlook.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).
 61. Global Challengers 2023: Emerging Markets Come of Age. *Boston Consulting Group*, 2023. URL: <https://www.bcg.com/publications/2023/global-challengers-emerging-markets> (дата звернення: 27.04.2024).
 62. Global foreign direct investment flows over the last 30 years. *UNCTAD*, 2023. URL: <https://unctad.org/data-visualization/global-foreign-direct-investment->

flows-over-last-30-years (дата звернення: 23.04.2024).

63. Global Investment Trends Monitor, № 48. *UNCTAD*, 2024 URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2025d1_en.pdf (дата звернення: 04.04.2025).
64. Global M&A industry trends: 2025 outlook. PwC, 2025. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/services/deals/trends.html> (дата звернення: 05.05.2025).
65. Global risks 2035 update: decline or new renaissance? Atlantic Council. Washington, D.C., 2018. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/global-risks-2035-update/> (дата звернення: 21.06.2025).
66. Global Top 100 companies by market capitalisation. May 2025. PwC, 2025. URL: <https://www.pwc.co.uk/audit/assets/pdf/global-100/companies/global-top-100-companies-2025.pdf> (дата звернення: 14.05.2025).
67. Global trade in 2025: Resilience under pressure. *UNCTAD*, 2025. URL: <https://unctad.org/news/global-trade-2025-resilience-under-pressure> (дата звернення: 06.05.2025).
68. Global Trade Update. The role of tariffs in international trade. *UNCTAD*, 2025. URL: <https://unctad.org/publication/global-trade-update-march-2025> (дата звернення: 19.04.2025).
69. Global Value and Supply Chains. *OECD*, 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/global-value-and-supply-chains.html> (дата звернення: 15.05.2025).
70. Global value chains and EU trade. *Eurostat*, 2024. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Global_value_chains_and_eu_trade (дата звернення: 21.04.2025).
71. Heller D. International Investments and Corporations. Washington: *Brookings Institution Press*, 2010. 120 p.
72. Herkenrath M. Transnationale Konzerne im Weltsystem. Globale Unternehmen, Nationale Wirtschaftspolitik und das Problem Nachholender Entwicklung.

Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2003. 248 p.

73. Industry, business and entrepreneurship. *OECD*, 2025. URL: <https://www.oecd.org/sti/ind/tiva.htm> (дата звернення: 19.04.2024).
74. International Trade Statistics: Trends in First Quarter 2025. *OECD*, 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2025/05/international-trade-statistics-trends-in-first-quarter-2025.html> (дата звернення: 21.05.2025).
75. Introducing Vulcan: Amazon's first robot with a sense of touch. About Amazon, 2025. URL: <https://www.aboutamazon.com/news/operations/amazon-vulcan-robot-pick-stow-touch> (дата звернення: 13.05.2025).
76. Investment statistics and trends. *UNCTAD*, 2025. URL: <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends> (дата звернення: 19.04.2025).
77. Ivarsson I., Alvstam C. G. The Effect of Spatial Proximity on Technology Transfer from TNCs to Local Suppliers in Developing Countries. *World Development*. 2005. Vol. 33 (9). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X05000793> (дата звернення: 18.04.2024).
78. Johnson R. International Business and Global Markets. New York: Global Press, 2020. 84 p.
79. Krugman P. R. International Economics: Theory and Policy. Boston: Pearson, 2018. 772 p.
80. Logistics Market Statistics 2025–2033. *IMARC Group*, 2025. URL: <https://www.imarcgroup.com/logistics-market-statistics> (дата звернення: 04.05.2025).
81. M&A is Reshaping the Global Mining Landscape in 2025. Discovery Alert, 2025. URL: <https://discoveryalert.com.au/news/ma-reshaping-mining-landscape-2025/> (дата звернення: 07.05.2025).
82. Marx K. The East India Company. New-York Daily Tribune, 11 July 1853. URL: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/07/11.htm> (дата звернення: 28.02.2025).

83. Mastering 2025 Success Through Adaptive Strategic Planning. *LinkedIn*, 2024. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/mastering-2025-success-through-adaptive-g1b3e> (дата звернення: 02.04.2025).
84. Meet Amazon's robot Vulcan: the first with a sense of touch. *CNBC*, 2025. URL: <https://www.cnbc.com/2025/05/07/meet-amazons-robot-vulcan-the-first-with-a-sense-of-touch.html> (дата звернення: 07.05.2025).
85. Noonan E. Global Trends to 2035: Economy and society. *European Parliament*. URL: <https://epthinktank.eu/2018/11/23/global-trends-to-2035-economy-and-society/> (дата звернення: 21.04.2025).
86. Porter M. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. Harvard University Press, 2019. 390 p.
87. 2025 Predictions for the Transport and Logistics Industry. *BDO UK*, 2024. URL: <https://www.bdo.co.uk/en-gb/insights/advisory/risk-and-advisory-services/2025-predictions-for-the-transport-and-logistics-industry> (дата звернення: 12.05.2025).
88. Q1 2025 Transportation & Logistics Market Update. Lincoln International, 2025. URL: <https://cdn.lincolnternational.com/wp-content/uploads/Q1-2025-Transportation-Logistics-Market-Update.pdf> (дата звернення: 17.04.2025).
89. Sachs D. *Transnational Corporations and Economic Development*. Boston: MIT Press, 2014. 96 p.
90. Science Technology and Innovation. *OECD*, 2025. URL: <https://www.oecd.org/science/science-technology-and-industry-scoreboard.htm> (дата звернення: 19.04.2024).
91. Sugimoto T. Latest Trends in Cross-Border Mergers and Acquisitions in Japan: Have They Been Globalized? *Modern Economy*. 2025. Vol. 16 № 3. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=142330> (дата звернення: 18.04.2025).
92. Sustainability Under Scrutiny: 80% of Corporations Are Reworking ESG Strategies Amid Policy Shifts. The Conference Board, 2025. URL: <https://www.conference-board.org/press/sustainability-under-scrutiny-2025>

(дата звернення: 20.05.2025).

93. Sustainability and ESG Trends 2025. Clifford Chance, 2025. URL: <https://www.cliffordchance.com/content/dam/cliffordchance/briefings/2025/02/sustainability-and-esg-trends-2025-publication.pdf> (дата звернення: 01.05.2025).
94. Ten Forces Reshaping Global Business. URL: <https://www.bcg.com/publications/2025/ten-forces-reshaping-global-business> (дата звернення: 25.04.2025).
95. The Future of ESG in 2025. The Corporate Governance Institute, 2025. URL: <https://www.thecorporategovernanceinstitute.com/insights/news-analysis/the-future-of-esg-in-2025/> (дата звернення: 18.05.2025).
96. The Geopolitical Economy of Energy Transition: Comparing China's Belt and Road Initiative and the European Union. Institute of European Studies of Macau; International Institute for Asian Studies, Leiden, 2024. URL: <https://ieem.org.mo/wp-content/uploads/2024/04/The-Geopolitical-Economy-of-Energy-Transition-Comparing-Chinas-Belt-and-Road-Initiative-and-the-European-Union.pdf> (дата звернення: 21.04.2025).
97. The High-Tech Strategy 2025. Progress Report. Federal Ministry of Education and Research (BMBF), 2022. URL: https://www.bmbf.de/SharedDocs/Publikationen/DE/FS/31557_Fortschrittsbericht_zur_Hightech_Strategie_2025_en.pdf (дата звернення: 30.04.2025).
98. The impact of regionalization on modern business strategy. C-Suite Strategy, 2025. URL: <https://www.c-suite-strategy.com/blog/the-impact-of-regionalization-on-modern-business-strategy> (дата звернення: 11.05.2025).
99. The Joint Initiative on Circular Economy (JICE) steps up its commitment to provide €16 billion to circular projects by 2025 and welcomes Invest-NL as new member. European Investment Bank, 2024. URL: <https://www.eib.org/en/press/all/2024-151-the-joint-initiative-on-circular-economy-jice-steps-up-its-commitment-to-provide-eur16-billion-to-circular-projects-by-2025-and-welcomes-invest-nl-as-new-member> (дата звернення:

27.04.2025).

100. Thriving in the Intelligent Age: The blueprint for perpetually adaptive enterprises. World Economic Forum, 2025. URL: <https://www.weforum.org/stories/2025/01/thriving-in-the-intelligent-age-the-blueprint-for-perpetually-adaptive-enterprises/> (дата звернення: 19.05.2025).
101. Trade in Value – Added. *OECD*, 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/trade-in-value-added.html> (дата звернення: 18.04.2025).
102. Transnational Corporations (AQA A Level Geography): Revision Note. 2024. URL: <https://www.savemyexams.com/a-level/geography/aqa/18/revision-notes/7-global-systems-and-governance/7-3-international-trade-and-access-to-markets/7-3-4-transnational-corporations/> (дата звернення: 21.04.2025).
103. How do TNCs shape global economic networks? TutorChase, 2025. URL: <https://www.tutorchase.com/answers/ib/geography/how-do-tncs-shape-global-economic-networks> (дата звернення: 11.04.2025).
104. UNCTAD. World Investment Report. Geneva: United Nations, 2021. 276 p.
105. Vernon R. Les entreprises multinationales: la souveraineté nationale en péril. Paris: Calmann Lévy, 1973. 345 p.
106. Wang R. The impact of geopolitical stability on foreign investment and transnational corporations: a case study of the Russia-Ukraine conflict. Proceedings of the 2nd International Conference on Financial Technology and Business Analysis. 2023. P. 141–153. URL: <https://www.ewadirect.com/proceedings/aemps/article/view/8700/pdf> (дата звернення: 20.03.2025)
107. Woll A. Wirtschaftslexikon. München: R. Oldenburg Verlag, 1996. 785 p.
108. World Development Indicators. The World Bank, 2020. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (дата звернення: 25.04.2024).
109. World Circular Economy Forum 2025. Expo. URL: <https://wcef2025.com/expo/> (дата звернення: 17.04.2025).

110. World Economic Outlook. International Monetary Fund. April 2025. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2025/04/22/world-economic-outlook-april-2025> (дата звернення: 13.05.2025).
111. World Intellectual Property Indicators 2023. *WIPO*. URL: <https://www.wipo.int/ipstats/en/wipi.html> (дата звернення: 24.04.2024).
112. World Investment Report 2022: International tax reforms and sustainable investment. *UNCTAD*, 2022. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022> (дата звернення: 21.04.2024).
113. World Investment Report 2024: Investment facilitation and digital government. *UNCTAD*, 2024. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024> (дата звернення: 11.05.2025).
114. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All. *UNCTAD*, 2023. URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> (дата звернення: 22.04.2024).
115. World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness. *UNCTAD*, 2002. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2002_en.pdf (дата звернення: 17.02.2025).